HOTĂRÂREA CURȚII (Camera a șasea)

14 martie 2024*

„Neîndeplinirea obligațiilor de către un stat membru – Directiva 91/676/CEE – Articolul 3 alineatul (4) – Articolul 5 alineatul (4) – Anexa II punctul A subpunctele 2 și 5 – Anexa II punctul B subpunctul 9 – Anexa III punctul 1 subpunctele 2 și 3 și punctul 2 – Articolul 5 alineatul (5) – Protecția apelor împotriva poluării cu nitrați proveniți din surse agricole – Revizuirea listei zonelor vulnerabile la nitrați – Măsuri obligatorii prevăzute în programele de acțiune – Măsuri suplimentare sau acțiuni consolidate”

În cauza C-576/22,

având ca obiect o acțiune în constatarea neîndeplinirii obligațiilor formulată în temeiul articolului 258 TFUE, introdusă la 30 august 2022,

Comisia Europeană, reprezentată de C. Hermes și E. Sanfrutos Cano, în calitate de agenți,

reclamantă,

împotriva

Regatului Spaniei, reprezentat de A. Ballesteros Panizo, în calitate de agent,

pârât,

CURTEA (Camera a șasea),

compusă din domnul T. von Danwitz, președinte de cameră, și domnii P. G. Xuereb (raportor) și A. Kumin, judecători,

avocată generală: doamna J. Kokott,

grefier: domnul A. Calot Escobar,

având în vedere procedura scrisă,

având în vedere decizia de judecare a cauzei fără concluzii, luată după ascultarea avocatului general,

pronunță prezenta

* Limba de procedură: spaniola.

Hotărâre

1 Prin cererea introductivă, Comisia Europeană solicită Curții să constate că:

– prin faptul că nu a desemnat ca zone vulnerabile în Comunidad de Castilla y León (Comunitatea Castilia și León, Spania), în Comunidad Autónoma de Extremadura (Comunitatea Autonomă Extremadura, Spania), în Comunidad Autónoma de Galicia (Comunitatea Autonomă Galicia, Spania), în Comunidad Autónoma de las Islas Baleares (Comunitatea Autonomă a Insulelor Baleare, Spania), în Comunidad Autónoma de las Canarias (Comunitatea Autonomă a Insulelor Canare, Spania), în Comunidad de Madrid (Comunitatea Madrid, Spania) și în Comunidad Valenciana (Comunitatea Valencia, Spania) zonele de captare a apei prin scurgere (ape de suprafață) sau prin infiltrare (ape subterane) (denumite în continuare „zonele de captare”) corespunzătoare fiecăruia dintre următoarele puncte de măsurare poluate:

  – Comunitatea Autonomă Castilia și Leon: CA 0233006, 4300412, 4300169, 4300165, 4300141, 4300026, 4300113, 4300083, 4300178, 4300177, TA 55707002, 4300518, 4300164, 4300073, 4300191 și 4300173;

  – Comunitatea Autonomă Extremadura: TA 67714001, TA 62312004, TA 64812005, TA 59810001, TA 67714102, TA 67812004, 400581, TA 65312005, TA 72914003, TA 57510009, TA 57410002, TA 59611005, TA 65212006, TA 67514001, TA 59611006, TA 70413001, TA 70414002, TA 72914001, TA 72914002 și TA 62309002;

  – Comunitatea Autonomă Galicia: 14.RW.05.120, 14.RW.06.110, 14.RW.06.210, 14.RW.07.030, 14.RW.07.070, 14.RW.11.020, 14.RW.14.050, TW-54-10, TW-31-10, TW-31-20, TW-36-10, CW-10-10, CW-12-10, CW-16-10, CW-16-20, TW-36-20, TW-37-10, TW-37-20, TW-39-10, TW-39-20, TW-25-10, CW-49-10 și TW-25-05;

  – Comunitatea Autonomă a Insulelor Baleare: 1801M1T 1, ES 53M0137, ES 53M1123, ES 53M1205, ES 53MA 082, ES 53MA 072, ES 53ME132, ES 53MA 19 și ES 53MA 042;

  – Comunitatea Autonomă a Insulelor Canare: ES 120ESBT 1210008, ES 120ESBT 1210016, S 120ESBT 1210040, ES 120ESBT 1210048, ES 120ESBT 1211048, S 120ESBT 1211056, ES 120ESBT 1211063, S 120ESBT 1211117 și ES 125ESBT 1250015;

  – Comunitatea Madrid: TA 53306002, TA 53306008, 13-05 și 07-09;

  – Comunitatea Valencia: JU210, JU209 și JU202;

– prin faptul că nu a prevăzut toate măsurile obligatorii necesare în programele de acțiune ale Comunidad Autónoma de Aragón (Comunitatea Autonomă Aragon, Spania), ale Comunidad Autónoma de Castilla-La Mancha (Comunitatea Autonomă Castilia-La Mancha, Spania), ale Comunității Autonome Castilia și León, ale Comunității Autonome Extremadura și ale Comunității Madrid și

– prin faptul că nu a adoptat măsurile suplimentare sau acțiunile consolidate în ceea ce privește poluarea cu nitrați, în raport cu comunitățile autonome care prezintă o tendință de creștere a

poluării punctelor de măsurare din zonele vulnerabile, în special Comunitatea Autonomă Aragon, Comunitatea Autonomă Castilia-La Mancha, Comunitatea Autonomă Castilia și León și Comunidad Autónoma de la Región de Murcia (Comunitatea Autonomă a Regiunii Murcia, Spania) și, în ceea ce privește eutrofizarea la nivelul întregii țări,

Regatul Spaniei nu și-a îndeplinit obligațiile care îi revin în temeiul articolului 3 alineatul (4) din Directiva 91/676/CEE a Consiliului din 12 decembrie 1991 privind protecția apelor împotriva poluării cu nitrați proveniți din surse agricole (JO 1991, L 375, p. 1, Ediție specială, 15/vol. 02, p. 81), astfel cum a fost modificată prin Regulamentul (CE) nr. 1137/2008 al Parlamentului European și al Consiliului din 22 octombrie 2008 (JO 2008, L 311, p. 1) (denumită în continuare „Directiva 91/676”), al articolului 5 alineatul (4) din Directiva 91/676 coroborat cu anexele II și III la aceasta și al articolului 5 alineatul (5) din această directivă.

Cadrul juridic

Dreptul Uniunii

2 Considerentele al cincilea, al șaselea, al zecelea, al unsprezecelea și al treisprezecelea ale Directivei 91/676 au următorul cuprins:

„întrucât nitrații de origine agricolă sunt cauza principală a poluării care provine din surse difuze și afectează apele Comunității;

întrucât este necesar, prin urmare, să se reducă poluarea directă sau indirectă a apelor cu nitrații care provin din agricultură și să se prevină răspândirea lor, pentru a proteja sănătatea umană, resursele vii, ecosistemele acvatice și pentru a garanta alte utilizări legitime ale apelor; întrucât, în acest scop, este necesar să se ia măsuri privind stocarea și împrăștierea pe soluri a compușilor azotați și privind anumite practici de gestionare a terenurilor;

[…]

întrucât este necesar ca statele membre să definească zonele vulnerabile, să elaboreze și să pună în aplicare programe de acțiune care vizează reducerea poluării apelor cu compuși azotați în aceste zone;

întrucât astfel de programe trebuie să cuprindă măsuri care vizează limitarea împrăștierii pe soluri a oricărui îngrășământ care conține azot și, îndeosebi, să fixeze limitele specifice pentru împrăștierea efluenților de la complexe zootehnice;

[…]

întrucât se admite că condițiile hidrogeologice din anumite state membre sunt de așa natură încât vor fi probabil necesari mulți ani pentru ca măsurile de protecție să ducă la o îmbunătățire a calității apelor”.

3 Articolul 1 din directiva menționată prevede:

„Obiectivul prezentei directive este de:

– a reduce poluarea apelor provocată sau indusă de nitrații proveniți din surse agricole;

– a preveni orice nouă poluare de acest tip.”

4 Articolul 2 din directiva menționată prevede:

„În sensul prezentei directive:

(a) «ape subterane» înseamnă toate apele care se găsesc sub suprafața solului în zona de saturație și care sunt în contact cu solul sau subsolul;

(b) «ape dulci» înseamnă apele care se prezintă în stare naturală cu un slab conținut de săruri și, în general, sunt considerate ca putând fi captate și tratate în vederea producerii de apă potabilă;

(c) «compus azotat» înseamnă orice substanță care conține azot, cu excepția azotului molecular gazos;

[…]

(g) «efluent de la complexe zootehnice» înseamnă dejecțiile animaliere sau un amestec de paie și de dejecții animaliere, chiar dacă au suferit o transformare;

(h) «împrăștiere» înseamnă îmbunătățirea solului cu materii prin aruncare la suprafața solului, injectare, îngropare sau amestecare cu straturile superficiale ale solului;

(i) «eutrofizare» înseamnă îmbogățirea apei cu compuși azotați, provocând o dezvoltare accelerată a algelor și a vegetalelor din specii superioare care perturbă echilibrul organismelor prezente în apă și care antrenează o degradare a calității apei respective;

(j) «poluare» înseamnă evacuarea compușilor azotați din surse agricole în mediul acvatic, direct sau indirect, cu consecințe de natură să pună în pericol sănătatea umană, să dăuneze resurselor vii și sistemului ecologic acvatic, să afecteze domeniul de agrement sau să stingherească alte utilizări legitime ale apelor;

(k) «zonă vulnerabilă» înseamnă terenurile desemnate în conformitate cu articolul 3 alineatul (2).”

5 Articolul 3 din aceeași directivă are următorul cuprins:

„(1) Apele afectate de poluare și cele care ar putea fi afectate, dacă nu se iau măsurile prevăzute la articolul 5, sunt definite de statele membre în funcție de criteriile fixate la anexa I.

(2) În termen de doi ani de la data notificării prezentei directive, statele membre desemnează ca zone vulnerabile toate zonele cunoscute de pe teritoriul lor care alimentează apele definite în

conformitate cu alineatul (1) și care contribuie la poluare. Statele membre notifică această desemnare inițială Comisiei în termen de șase luni.

[…]

(4) Statele membre reexaminează și, dacă este necesar, revizuiesc sau completează în timp util, cel puțin o dată la patru ani, lista cu zonele vulnerabile desemnate, pentru a ține seama de schimbările și de factorii imprevizibili din momentul desemnării precedente. Statele membre notifică Comisiei, în termen de șase luni, orice revizuire sau adaos adus listei cu desemnările.

(5) Statele membre sunt scutite de obligația de a desemna zonele vulnerabile specifice dacă acestea stabilesc și aplică pe întreg teritoriul lor național programele de acțiune prevăzute la articolul 5, în conformitate cu prezenta directivă.”

6 Potrivit articolului 4 alineatul (1) din Directiva 91/676:

„În scopul asigurării, pentru toate apele, a unui nivel general de protecție împotriva poluării, statele membre, în termen de doi ani de la notificarea prezentei directive:

(a) stabilesc un sau niște coduri de bună practică agricolă, care vor fi puse în aplicare în mod voluntar de către agricultori și care trebuie să cuprindă cel puțin elementele enumerate la punctul A din anexa II;

[…]”

7 Articolul 5 din această directivă prevede:

„(1) Statele membre stabilesc programe de acțiune având drept obiect zonele vulnerabile desemnate, în vederea îndeplinirii obiectivelor prevăzute la articolul 1 și în termen de doi ani de la desemnarea inițială prevăzută la articolul 3 alineatul (2) sau de un an după fiecare nouă desemnare prevăzută la articolul 3 alineatul (4).

(2) Un program de acțiune poate avea drept obiect toate zonele vulnerabile situate pe teritoriul unui stat membru sau, dacă acest stat consideră potrivit, se pot întocmi programe diferite pentru diverse zone sau părți de zone vulnerabile.

(3) Programele de acțiune țin seama de:

(a) datele științifice și tehnice disponibile privind în principal cantitățile respective de azot de origine agricolă sau provenind din alte surse;

(b) condițiile de mediu din regiunile în cauză ale statului membru respectiv.

(4) Programele de acțiune se pun în practică într-un termen de patru ani de la elaborarea lor și conțin următoarele măsuri obligatorii:

(a) măsurile prevăzute la anexa III;

(b) măsurile pe care statele membre le-au adoptat în codul sau codurile de bună practică agricolă elaborat(e) în conformitate cu articolul 4, cu excepția acelora care au fost înlocuite cu măsurile enunțate la anexa III.

(5) În afară de aceasta, statele membre iau, în cadrul programelor de acțiune, toate măsurile suplimentare sau acțiunile consolidate pe care le consideră necesare, dacă se dovedește, de la început sau în baza experienței dobândite la punerea în aplicare a programelor de acțiune, că măsurile prevăzute la alineatul (4) nu vor fi suficiente pentru a atinge obiectivele definite la articolul 1. La alegerea acestor măsuri sau acțiuni, statele membre țin seama de eficacitatea și de costul lor în raport cu alte măsuri preventive care ar putea fi adoptate.

(6) Statele membre elaborează și pun în aplicare programe de supraveghere adecvate pentru a evalua eficacitatea programelor de acțiune întocmite în temeiul prezentului articol.

Statele membre care pun în aplicare dispozițiile articolului 5 pe ansamblul teritoriului lor național supraveghează conținutul în nitrați al apelor (ape de suprafață și ape subterane) în puncte de măsurare selecționate, care permit determinarea întinderii poluării apelor cu nitrați proveniți din surse agricole.

[…]”

8 Articolul 6 alineatul (1) din directiva menționată prevede:

„În scopul desemnării zonelor vulnerabile și al revizuirii listei stabilite, statele membre:

(a) supraveghează timp de un an concentrația de nitrați din apele dulci, pe o perioadă de doi ani de la notificarea prezentei directive:
   (i) la nivelul stațiilor de prelevare din apele de suprafață prevăzute la articolul 5 alineatul (4) din [Directiva 75/440/CEE a Consiliului din 16 iunie 1975 privind calitatea apei de suprafață destinate preparării apei potabile în statele membre (JO 1975, L 194, p. 26, Ediție specială, 15/vol. 01, p. 6)] și/sau al altor stații reprezentative de prelevare din apele de suprafață ale statelor membre, cel puțin o dată pe lună și în mod mai frecvent în timpul perioadelor de creștere a apelor;
   (ii) la nivelul stațiilor reprezentative de prelevare din pânza freatică în statele membre, la intervale regulate, ținându-se seama de dispozițiile [Directivei 80/778/CEE a Consiliului din 15 iulie 1980 privind calitatea apelor destinate consumului uman (JO 1980, L 229, p. 11)];

(b) reiau programul de supraveghere descris la litera (a) cel puțin o dată la patru ani, exceptând cazul stațiilor de prelevare unde concentrația de nitrați a tuturor probelor precedente se dovedește a fi sub 25 miligrame pe litru și unde nu se constată nici un factor nou care ar putea mări conținutul în nitrați; în acest caz, programul de supraveghere nu trebuie pus în aplicare decât la fiecare opt ani;

(c) reexaminează la fiecare patru ani starea de eutrofizare a apelor dulci de suprafață, a apelor litorale și a estuarelor.

[…]”

9 Articolul 10 din aceeași directivă are următorul cuprins:

„(1) Statele membre înaintează Comisiei, pentru o perioadă de patru ani de la data notificării prezentei directive și, ulterior, din patru în patru ani, un raport conținând informațiile prevăzute la anexa V.

(2) Statele membre prezintă Comisiei un raport, în conformitate cu prezentul articol, într-un termen de șase luni de la expirarea perioadei la care se referă acesta.”

10 Potrivit articolului 11 din Directiva 91/676:

„Pe baza informațiilor primite în conformitate cu articolul 10, Comisia publică rapoarte de sinteză în termen de șase luni de la primirea rapoartelor statelor membre și le comunică Parlamentului European și Consiliului. În conformitate cu punerea în aplicare a prezentei directive, în special cu dispozițiile din anexa III, Comisia înaintează Consiliului, până la 1 ianuarie 1998, un raport adaptat, după caz, propunerilor de revizuire din prezenta directivă.”

11 Anexa I la această directivă, intitulată „Criteriile de definire a apelor prevăzute la articolul 3 alineatul (1)”, prevede la punctul A:

„Apele prevăzute la articolul 3 alineatul (1) se definesc în funcție, *inter alia*, de următoarele criterii:

1. dacă apele de suprafață dulci, în special cele care servesc sau care sunt destinate captării apei potabile, conțin sau riscă să conțină, din cauza neaplicării măsurilor prevăzute la articolul 5, o concentrație de nitrați peste cea prevăzută de [Directiva 75/440];

2. dacă apele subterane au sau riscă să aibă un conținut de nitrați de peste 50 miligrame pe litru, din cauza neaplicării măsurilor prevăzute la articolul 5;

3. dacă lacurile naturale cu apă dulce, celelalte mase de apă dulce, estuarele, apele litorale și apa mării sunt supuse sau riscă într-un viitor apropiat să fie supuse unei eutrofizări din cauza neaplicării măsurilor prevăzute la articolul 5.”

12 Potrivit anexei II la această directivă, intitulată „Codul/Codurile de bună practică agricolă”:

„A. În măsura în care sunt pertinente, codul sau codurile de bună practică agricolă care vizează reducerea poluării cu nitrați și care țin seama de condițiile dominante în diferite regiuni ale Comunității trebuie să cuprindă reguli conținând elementele de mai jos:
   1. perioadele în timpul cărora împrăștierea fertilizanților este necorespunzătoare;
   2. condițiile de împrăștiere a fertilizanților pe soluri foarte abrupte;

[…]

   5. capacitatea și construirea bazinelor destinate stocării efluenților de la complexe zootehnice, în special măsurile privind împiedicarea poluării apelor prin scurgerea și infiltrarea în sol sau scurgerea în apele de suprafață a lichidelor care conțin efluenți de la complexe zootehnice și efluenți de materii vegetale precum furajele însilozate;

   […]

B. Statele membre pot include, de asemenea, elementele de mai jos în codul sau codurile lor de bună practică agricolă:

[…]

9. elaborarea planurilor de fertilizare în funcție de fiecare exploatație și ținerea registrelor de utilizare a fertilizanților;

[…]”

13 Anexa III la aceeași directivă, intitulată „Măsurile care trebuie incluse în programele de acțiune în conformitate cu articolul 5 alineatul (4) litera (a)”, are următorul cuprins:

„1. Măsurile cuprind reguli privind:

[…]

2. capacitatea bazinelor destinate stocării efluenților de la complexe zootehnice; aceasta trebuie să fie mai mare decât capacitatea necesară stocării în timpul celei mai lungi din perioadele de interzicere de împrăștiere în zona vulnerabilă, exceptând cazul în care se poate demonstra autorității competente că volumul efluenților de la complexe zootehnice care depășește capacitatea de stocare reală se va evacua într-un mod inofensiv pentru mediu;

3. limitarea împrăștierii fertilizanților, conform bunelor practici agricole și ținându-se seama de caracteristicile zonei vulnerabile respective, în special:
   (a) de starea solurilor, a compoziției și a pantei lor;
   (b) de condițiile climatice, precipitații și irigații;
   (c) de utilizarea solurilor și a practicilor agricole, în special de sistemele de rotație a culturilor,

   și bazată pe un echilibru între:
   (i) necesarul previzibil de azot al culturilor

   și
   (ii) azotul adus culturilor de sol și de fertilizanți și reprezentând:

   – cantitatea de azot prezentă în sol în momentul în care culturile încep să îl utilizeze în proporții importante (cantități rămase la sfârșitul iernii);

   – aportul de azot prin mineralizarea netă a rezervelor de azot organic din sol;

   – aporturile de compuși azotați proveniți din dejecțiile animaliere;

   – aporturile de compuși azotați proveniți din îngrășămintele chimice și alți compuși.

2. Aceste măsuri garantează că, pentru fiecare exploatație sau complex animalier, cantitatea efluenților împrăștiată anual, inclusiv de către animalele însele, nu depășește o cantitate dată pe hectar.

Această cantitate dată pe hectar corespunde cantității de efluenți conținând 170 kg de azot. […]

[…]”

14 Anexa V la Directiva 91/676, intitulată „Informații care trebuie să figureze în rapoartele prevăzute la articolul 10”, prevede:

„[…]

3. Un rezumat al rezultatelor supravegherii efectuate în conformitate cu articolul 6, cuprinzând un referat al observațiilor care au dus la desemnarea fiecărei zone vulnerabile și la orice reexaminare sau îmbunătățire adusă desemnării.

4. Un rezumat al programelor de acțiune elaborate în conformitate cu articolul 5 și în special:

[…]
(c) orice măsură suplimentară sau acțiune consolidată aplicată în conformitate cu articolul 5 alineatul (5);

[…]
(e) estimările statelor membre privind termenele aproximative în care se poate aștepta ca apele definite în conformitate cu articolul 3 alineatul (1) să reacționeze la măsurile preconizate în programul de acțiune, precum și un indiciu al gradului de incertitudine pe care îl prezintă aceste estimări.”

Dreptul spaniol

15 Directiva 91/676 a fost transpusă în ordinea juridică spaniolă prin Real Decreto 261/1996, sobre protección de las aguas contra la contaminación producida por los nitratos procedentes de fuentes agrarias (Decretul regal 261/1996 privind protecția apelor împotriva poluării cu nitrați proveniți din surse agricole) din 16 februarie 1996 (BOE nr. 61 din 11 martie 1996, p. 9734). Între timp, acest decret a fost abrogat și înlocuit cu Real Decreto 47/2022, sobre protección de las aguas contra la contaminación difusa producida por los nitratos procedentes de fuentes agrarias (Decretul regal 47/2022 privind protecția apelor împotriva poluării difuze cu nitrați proveniți din surse agricole) din 18 ianuarie 2022 (BOE nr. 17 din 20 ianuarie 2022, p. 5664).

16 În plus, toate comunitățile autonome vizate de Comisie în cererea introductivă au adoptat, în cadrul competențelor lor, o reglementare care urmărește să se conformeze obligațiilor care decurg din Directiva 91/676.

Procedura precontencioasă

17 La 3 iulie 2015, Comisia a lansat o anchetă, cu numărul de referință EU Pilot 7849/15/ENVI, pentru a controla desemnarea zonelor vulnerabile la nitrați și măsurile prevăzute în programele de acțiune corespunzătoare din Spania. Această anchetă preliminară a fost inițiată în urma evaluării informațiilor furnizate de autoritățile spaniole în raportul lor comunicat Comisiei în conformitate cu articolul 10 din Directiva 91/676 și care conținea informațiile prevăzute în anexa V la această directivă cu privire la perioada 2008-2011.

18 În urma evaluării răspunsurilor furnizate de Regatul Spaniei în cadrul anchetei preliminare menționate, care ținea seama și de informațiile cuprinse în raportul ulterior pentru perioada 2012-2015 (denumit în continuare „raportul 2012-2015”), Comisia, apreciind că din aceasta

reieșea că situația acestui stat membru nu era conformă cu obligațiile care îi revin în temeiul Directivei 91/676, a decis să inițieze o procedură de constatare a neîndeplinirii obligațiilor în sarcina statului membru menționat.

19 La 9 noiembrie 2018, Comisia a adresat Regatului Spaniei o scrisoare de punere în întârziere în care reproșa acestuia din urmă că a încălcat articolul 3 alineatul (4) și articolul 5 alineatele (4)-(6) din Directiva 91/676.

20 Regatul Spaniei a răspuns la această scrisoare de punere în întârziere prin scrisorile din 21 februarie, 13 iunie, 31 iulie, 2 septembrie și 17 octombrie 2019, precum și din 13 februarie 2020.

21 La 2 iulie 2020, întrucât a considerat aceste răspunsuri neconvingătoare, Comisia a emis un aviz motivat în care declara că Regatul Spaniei nu și-a îndeplinit obligațiile care îi revin în temeiul dispozițiilor citate în scrisoarea de punere în întârziere.

22 În acest aviz motivat, Comisia a dispus în sarcina Regatului Spaniei să ia măsurile necesare pentru a se conforma obligațiilor sale în termen de trei luni de la primirea avizului motivat.

23 Regatul Spaniei și-a prezentat observațiile cu privire la avizul motivat menționat prin scrisorile din 27 octombrie 2020, precum și din 29 aprilie, 26 mai, 25 iunie și 5 iulie 2021.

24 În lumina acestor răspunsuri, Comisia a considerat că Regatul Spaniei a pus capăt neîndeplinirii obligațiilor care îi era imputată în ceea ce privește articolul 5 alineatul (6) din Directiva 91/676. Considerând în schimb că neîndeplinirea obligațiilor persista în ceea ce privește obligațiile care îi revin în temeiul articolului 3 alineatul (4), precum și al articolului 5 alineatele (4) și (5) din această directivă, la 30 august 2022 Comisia a introdus prezenta acțiune.

Cu privire la acțiune

25 În susținerea acțiunii formulate, Comisia formulează trei motive, întemeiate pe încălcarea, primul, a articolului 3 alineatul (4) din Directiva 91/676, al doilea, a articolului 5 alineatul (4) din această directivă coroborat cu anexele II și III la aceasta și, al treilea, a articolului 5 alineatul (5) din directiva menționată.

26 Regatul Spaniei solicită respingerea prezentei acțiuni.

Cu privire la primul motiv, întemeiat pe încălcarea articolului 3 alineatul (4) din Directiva 91/676

27 Prin intermediul primului motiv, Comisia solicită Curții să constate că, prin faptul că nu a desemnat ca zone vulnerabile, în Comunitățile Autonome Castilia și León, Extremadura, Galicia, Insulele Baleare, Insulele Canare, în Comunitatea Madrid și în Comunitatea Valencia, zonele de captare prin scurgere (ape de suprafață) sau prin infiltrare (ape subterane) corespunzătoare fiecăruia dintre punctele de măsurare menționate la punctul 1 din prezenta hotărâre, Regatul Spaniei a omis să-și îndeplinească obligațiile care îi revin în temeiul articolului 3 alineatul (4) din Directiva 91/676.

Cu privire la admisibilitate

28 Regatul Spaniei invocă inadmisibilitatea acestui prim motiv, pentru motivul că, având în vedere articolul 21 din Statutul Curții de Justiție a Uniunii Europene, articolul 120 din Regulamentul de procedură al Curții și jurisprudența Curții referitoare la aceste dispoziții, Curtea nu se poate pronunța, în hotărârea care urmează să fie pronunțată, decât cu privire la cererile formulate de Comisie. Or, motivul privind nerespectarea articolului 3 alineatul (4) din Directiva 91/676 nu s-ar încadra în aceste cereri dat fiind că, deși este menționat în motivele cererii introductive, nu ar fi fost vizat de Comisie în petitul cererii sale, care figurează la punctul 145 din aceasta. Astfel, Curtea ar fi fost invitată să constate o încălcare nu a articolului 3 alineatul (4), ci a articolului 4 alineatul (4) din Directiva 91/676. Așadar, primul motiv ar trebui declarat inadmisibil.

29 Această argumentație nu poate fi admisă.

30 Pe de o parte, reiese cu claritate din motivarea cererii introductive că primul motiv urmărește constatarea unei încălcări a articolului 3 alineatul (4) din Directiva 91/676 și că trimiterea făcută, la punctul 145 din cererea introductivă, la articolul 4 alineatul (4) din această directivă se datorează, astfel cum a explicat Comisia în memoriul său în replică, unei erori tipografice. De altfel, articolul 4 din directiva menționată nu cuprinde decât două alineate. Pe de altă parte, deși este adevărat că, în Hotărârea din 15 iunie 2006, Comisia/Franța (C-255/04, EU:C:2006:401, punctul 25), invocată de Regatul Spaniei în susținerea excepției sale de inadmisibilitate, Curtea a statuat că un motiv care este menționat în motivele cererii sale introductive, dar care nu este inclus în concluziile Comisiei este inadmisibil, trebuie să se constate că, în speță și în pofida acestei erori tipografice, motivul prin care se solicită constatarea unei încălcări a articolului 3 alineatul (4) din Directiva 91/676 a fost inclus în concluziile Comisiei.

31 Prin urmare, trebuie respinsă excepția de inadmisibilitate invocată de Regatul Spaniei.

Cu privire la fond

– *Argumentația părților*

32 Comisia arată că apele prelevate la nivelul punctelor de măsurare vizate de primul motiv au fost declarate, în rapoartele furnizate de Regatul Spaniei în temeiul articolului 10 din Directiva 91/676, ca fiind poluate sau eutrofizate de nitrați. Potrivit Comisiei, există, așadar, indicii suficiente pentru a constata o încălcare a articolului 3 alineatul (4) din Directiva 91/676, cu excepția cazului în care Regatul Spaniei prezintă, pentru fiecare zonă de captare a apei corespunzătoare acestor puncte de măsurare, date care dovedesc că nitrații de origine agricolă nu contribuie în mod semnificativ la această poluare.

33 În memoriul său în apărare, Regatul Spaniei contestă această argumentație, subliniind că revine Comisiei sarcina de a dovedi existența pretinsei neîndepliniri a obligațiilor. Acesta susține că comunitățile autonome vizate de acest motiv și-au îndeplinit obligațiile privind desemnarea zonelor vulnerabile, care decurg de la articolul 3 alineatul (4) din Directiva 91/676, sau că motivul menționat vizează zone în care nitrații de origine agricolă nu contribuie în mod semnificativ la poluare, astfel încât nu se poate constata nicio încălcare a acestei dispoziții.

34 În plus, Regatul Spaniei furnizează observații detaliate privind punctele de măsurare vizate de primul motiv, inclusiv, printre altele, precizările următoare.

35 În ceea ce privește Comunitatea Autonomă Extremadura, guvernul acestei comunități ar fi inițiat, în anul 2022, revizuirea sau, după caz, extinderea desemnărilor zonelor vulnerabile. În orice caz, pragurile admisibile ale concentrațiilor de nitrați de origine agricolă nu ar fi fost depășite în 8 puncte de măsurare care depindeau de această comunitate autonomă vizate de primul motiv. Prin urmare, nu ar fi necesar să se desemneze ca zone vulnerabile zonele de captare corespunzătoare acestor puncte de măsurare.

36 În ceea ce privește Comunitatea Autonomă Galicia, Regatul Spaniei arată în special că, în ceea ce privește anumite puncte de măsurare, inclusiv punctele de măsurare 14.RW.11.020 și 14.RW.14.050, sunt în curs examinări pentru a stabili originea poluării cu nitrați.

37 În ceea ce privește Comunitatea Autonomă a Insulelor Baleare, Regatul Spaniei subliniază că revizuirea desemnării zonelor vulnerabile este în curs de desfășurare în prezent și că un proiect de decret privind desemnarea zonelor vulnerabile se află într-un stadiu de elaborare avansat. În orice caz, nu ar fi necesar să se desemneze ca „zone vulnerabile” zonele de captare care corespund unui număr de 5 puncte de măsurare ce depind de această comunitate autonomă, apele în cauză nemaitrebuind să fie considerate ca fiind poluate, astfel cum ar reieși din raportul comunicat Comisiei în temeiul articolului 10 din Directiva 91/676 în ceea ce privește perioada 2016-2019 (denumit în continuare „raportul 2016-2019”).

38 În ceea ce privește Comunitatea Madrid, nu s-ar putea constata o încălcare a articolului 3 alineatul (4) din Directiva 91/676. În ceea ce privește în special punctul de măsurare TA 53306008, s-ar fi arătat că poluarea cauzată de nitrații de origine agricolă a fost redusă, aceasta atingând un nivel maxim de 17 % în 2021.

39 În ceea ce privește Comunitatea Valencia, Regatul Spaniei arată că zonele de captare corespunzătoare punctelor de măsurare vizate de prezenta acțiune au fost desemnate ca zone vulnerabile printr-un decret adoptat de guvernul acestei comunități la 10 iunie 2022.

40 În memoriul său în replică, Comisia furnizează precizările următoare.

41 *Primo*, în ceea ce privește cele 16 puncte de măsurare care depind de Comunitatea Autonomă Castilia și León, din memoriul în apărare al Regatului Spaniei ar reieși că nu este efectiv necesară desemnarea zonelor de captare corespunzătoare acestor puncte de măsurare ca zone vulnerabile.

42 *Secundo*, în ceea ce privește 3 dintre cele 9 puncte de măsurare care depind de Comunitatea Autonomă a Insulelor Canare, Comisia arată că din explicațiile furnizate de Regatul Spaniei în memoriul său în apărare reiese că neîndeplinirea obligațiilor a fost remediată. În ceea ce privește alte 2 puncte de măsurare, Comisia consideră, având în vedere aceste explicații, că nu este necesar să se desemneze ca zone vulnerabile nici zonele de captare care corespund acestor puncte de măsurare.

43 În ceea ce privește celelalte 4 puncte de măsurare, Comisia arată că Regatul Spaniei a explicat în esență în memoriul său în apărare că concentrația de nitrați constatată la aceste puncte de măsurare nu era de origine agricolă, ci provenea din canalizare și din fosele septice. Deși această explicație nu exclude în mod necesar posibilitatea ca nitrații de origine agricolă să contribuie în mod semnificativ la poluare, trebuie să se admită, în lipsa altor elemente care să dovedească o astfel de contribuție semnificativă, că zonele de captare corespunzătoare acestor puncte de prelevare nu sunt desemnate ca zone vulnerabile.

44 *Tertio*, în ceea ce privește Comunitatea Autonomă Extremadura, Comisia recunoaște că, în lumina informațiilor furnizate de Regatul Spaniei în memoriul său în apărare, nu este de fapt necesar să se desemneze ca zone vulnerabile zonele de captare corespunzătoare unui număr de 8 dintre cele 20 de puncte de măsurare vizate de primul motiv. În ceea ce privește restul de 12 puncte de măsurare, și anume punctele de măsurare TA 67714001, TA 62312004, TA 67714102, TA 67812004, TA 65312005, TA 72914003, TA 65212006, TA 67514001, TA 70414002, TA 72914001, TA 72914002 și TA 62309002, Comisia reiterează critica sa potrivit căreia autoritățile spaniole nu au explicat motivul pentru care zonele de captare corespunzătoare acestor puncte de măsurare nu au fost desemnate ca zone vulnerabile.

45 *Quarto*, în ceea ce privește Comunitatea Autonomă Galicia, pentru 21 dintre cele 23 de puncte de măsurare vizate în cererea introductivă, Comisia recunoaște că din explicațiile furnizate de Regatul Spaniei reiese că nu este necesar să se desemneze ca zone vulnerabile zonele de captare corespunzătoare acestor puncte de măsurare.

46 În ceea ce privește celelalte 2 puncte de măsurare, și anume punctele de măsurare 14.RW.11.020 și 14.RW.14.050, Comisia consideră că este necesar să se desemneze ca zone vulnerabile zonele de captare corespunzătoare acestor puncte de măsurare, în măsura în care nu se poate exclude că poluarea măsurată în aceste locuri a fost cauzată de nitrații de origine agricolă.

47 În plus, Comisia se referă la alte 15 puncte de măsurare care depind de Comunitatea Autonomă Galicia, și anume punctele de măsurare NO01880006, NO03010003, 14.RW.12.020, 14.RW.05.060, 14.RW.10.020, 14.RW.11.060, 14.RW.11.070, 14.RW.11.040, 14.RW.10.030, 14.RW.11.080, 14.RW.12.030, 14.RW.12.110, 14.RW.14.040, 14.RW.14.060 și 14.RW.05.090, la nivelul cărora s-ar fi constatat o eutrofizare. Zonele de captare care corespund acestor puncte de măsurare trebuie, așadar, potrivit acestei instituții, să fie desemnate de asemenea ca zone vulnerabile.

48 *Quinto*, în ceea ce privește Comunitatea Autonomă a Insulelor Baleare, Comisia explică faptul că din informațiile cuprinse în memoriul în apărare al Regatului Spaniei rezultă că nu este necesar să se desemneze ca zone vulnerabile zonele de captare corespunzătoare unui număr de cinci dintre cele 9 puncte de măsurare vizate de primul motiv.

49 În ceea ce privește celelalte 4 puncte de măsurare, și anume punctele de măsurare 1801M1T 1, ES 53M0137, ES 53M1123 și ES 53M1205, Comisia consideră că Regatul Spaniei a recunoscut că primul motiv este întemeiat în privința acestora.

50 *Sexto*, Comisia arată că, în ceea ce privește 3 dintre cele 4 puncte de măsurare vizate de primul motiv în ceea ce privește Comunitatea Madrid, Regatul Spaniei a prezentat elemente de probă suficiente pentru a demonstra fie că poluarea constatată nu se datorează nitraților de origine agricolă, fie că zonele vulnerabile actuale acoperă toate zonele de captare relevante.

51 În ceea ce privește punctul de măsurare rămas din această comunitate, și anume punctul de măsurare TA 53306008, Comisia consideră că argumentația Regatului Spaniei, potrivit căreia presiunea exercitată de agricultură asupra apelor vizate de acest punct de măsurare s-ar fi redus considerabil, atingând o cotă maximă de 17 % în 2021, nu poate fi acceptată. Punctul de măsurare menționat ar fi înregistrat o eutrofizare atât pentru perioada 2012-2015, cât și pentru perioada 2016-2019, iar o contribuție de 17 % la poluare, deși limitată, nu ar putea fi considerată în niciun caz minoritară.

52 *Septimo*, în ceea ce privește punctele de măsurare JU210, JU209 și JU202 dependente de Comunitatea Valencia, Comisia, recunoscând totodată că neîndeplinirea obligațiilor a fost remediată printr-un decret adoptat de guvernul acestei comunități la 10 iunie 2022, subliniază că desemnarea zonelor vulnerabile în cauză a intervenit după expirarea termenului stabilit în avizul motivat.

53 În memoriul său în duplică, Regatul Spaniei arată, în ceea ce privește cele 12 puncte de măsurare vizate în memoriul în replică care depind de Comunitatea Autonomă Extremadura, că, în lipsa, în acest stadiu, a unor date care să dovedească o contribuție semnificativă a nitraților de origine agricolă la poluare, Comisia ar trebui să accepte ca zonele de captare corespunzătoare acestor puncte de măsurare să nu fie desemnate ca zone vulnerabile, la fel ca în poziția pe care a adoptat-o cu privire la Comunitatea Autonomă a Insulelor Canare.

54 Potrivit Regatului Spaniei, situația ar fi aceeași în ceea ce privește Comunitatea Autonomă Galicia, referitor la cele 2 puncte de măsurare vizate în cererea introductivă pentru care Comisia și-a menținut primul motiv în memoriul în replică.

55 În ceea ce privește cele 15 puncte de măsurare suplimentare vizate de această instituție în memoriul în replică cu privire la această comunitate autonomă, poziția Comisiei nu ar fi clară, iar concentrațiile de nitrați nu ar fi fost niciodată mai mari de 25 mg/l. În orice caz, aceste puncte de măsurare nu ar fi fost menționate în concluziile cererii introductive. În consecință, nu ar fi necesar să se constate neîndeplinirea obligațiilor în privința acestora.

56 În ceea ce privește Comunitatea Autonomă a Insulelor Baleare, Regatul Spaniei arată că un decret de desemnare a zonelor vulnerabile, inclusiv a zonelor de captare care corespund celor 4 puncte de măsurare menționate în memoriul în replică al Comisiei, a fost adoptat și publicat de această comunitate autonomă la 27 martie 2023.

57 În ceea ce privește Comunitatea Madrid, Regatul Spaniei amintește că, într-o decizie recentă cu privire la o derogare solicitată în temeiul Directivei 91/676, și anume Decizia de punere în aplicare (UE) 2022/2069 a Comisiei din 30 septembrie 2022 de acordare a unei derogări solicitate de Țările de Jos în temeiul Directivei 91/676 (JO 2022, L 277, p. 195), această instituție a considerat că, „agricultura contribuie în mod semnificativ la poluarea cu nutrienți […] cu peste 19 % din cantitatea totală de nutrienți.” O contribuție la poluare de 17 %, precum cea vizată la punctul 51 din prezenta hotărâre, nu poate fi, așadar, calificată drept „semnificativă”.

– *Aprecierea Curții*

– Cu privire la punctele de măsurare care nu au mai fost reținute de Comisie în memoriul său în replică

58 Din memoriul în replică al Comisiei reiese că aceasta admite, având în vedere elementele prezentate de Regatul Spaniei în memoriul său în apărare, că nu este necesar să se desemneze ca zone vulnerabile zonele de captare corespunzătoare unui număr de 62 dintre cele 84 de puncte de măsurare vizate de cererea introductivă, inclusiv toate punctele de măsurare care depind de Comunitatea Autonomă Castilia și Léon și de Comunitatea Autonomă a Insulelor Canare, și că nu mai solicită constatarea unei neîndepliniri a obligațiilor în acest temei.

59 În aceste împrejurări, este necesar să se respingă primul motiv în măsura în care, prin intermediul acestuia, Comisia reproșează Regatului Spaniei că a omis să desemneze ca zone vulnerabile zonele de captare corespunzătoare acestor 62 de puncte de măsurare.

– Cu privire la punctele de măsurare suplimentare care nu sunt vizate în cererea de sesizare a instanței

60 În motivarea memoriului său în replică, Comisia a susținut că zonele de captare corespunzătoare unui număr de 15 puncte de măsurare ce depind de Comunitatea Autonomă Galicia, care nu erau menționate în concluziile cererii sale de sesizare a instanței, ar fi trebuit să fie desemnate ca zone vulnerabile.

61 În acest sens trebuie amintit, desigur, că, în temeiul articolului 127 alineatul (1) din Regulamentul de procedură al Curții, pe parcursul procesului, invocarea de motive noi este interzisă, cu excepția cazului în care acestea se întemeiază pe elemente de drept și de fapt care au apărut în cursul procedurii. Or, Comisia nu a susținut și nici nu a demonstrat că această din urmă excepție poate justifica o extindere a obiectului litigiului.

62 Prin urmare, primul motiv trebuie respins ca inadmisibil în măsura în care privește aceste 15 puncte de măsurare suplimentare.

– Cu privire la celelalte puncte de măsurare

63 În ceea ce privește cele 22 de puncte de măsurare rămase vizate de cererea de sesizare a instanței, trebuie amintit că, potrivit unei jurisprudențe constante, în cadrul unei proceduri de constatare a neîndeplinirii obligațiilor, revine Comisiei obligația de a stabili existența pretinsei neîndepliniri a obligațiilor și de a prezenta Curții elementele necesare pentru ca aceasta să verifice existența neîndeplinirii obligațiilor, fără ca această instituție să poată invoca vreo prezumție. Numai când Comisia a furnizat suficiente elemente în vederea stabilirii existenței pretinsei încălcări, statului membru îi revine sarcina de a contesta în mod temeinic și detaliat elementele astfel prezentate și consecințele care decurg din acestea [a se vedea în acest sens Hotărârea din 24 iunie 2021, Comisia/Spania (Deteriorarea spațiului natural Doñana), C-559/19, EU:C:2021:512, punctele 46 și 47, precum și jurisprudența citată].

64 Conform articolului 3 alineatul (2) din Directiva 91/676, statele membre desemnează ca zone vulnerabile, în termen de doi ani de la notificarea acestei directive, toate zonele cunoscute de pe teritoriul lor care alimentează „apele afectate de poluare” sau „care ar putea fi afectate”, în sensul alineatului (1) al acestui articol 3 și care contribuie la poluare.

65 Potrivit articolului 3 alineatul (1) din Directiva 91/676, „apele afectate de poluare” sau „care ar putea fi afectate”, în sensul acestei dispoziții, sunt definite în funcție de criteriile stabilite în anexa I la această directivă. Rezultă astfel din coroborarea articolului 3 alineatul (1) cu anexa I la directiva menționată că statele membre sunt obligate să definească drept „ape afectate de poluare” sau „care ar putea fi afectate” toate apele dulci de suprafață și apele subterane care conțin sau riscă să conțină un conținut de nitrați mai mare decât concentrațiile prevăzute de această anexă, precum și apele care au fost supuse eutrofizării sau riscă să suporte o eutrofizare.

66 În această privință, astfel cum Curtea a statuat deja, pentru ca apele să fie considerate „afectate de poluare”, în special în sensul articolului 3 alineatul (1) din Directiva 91/676, și pentru ca desemnarea lor ca zonă vulnerabilă să se impună în temeiul articolului 3 alineatul (2) din această

directivă, nu este necesar ca compușii azotați de origine agricolă să contribuie în mod exclusiv la poluare. Este suficient ca ei să contribuie în mod semnificativ la aceasta (Hotărârea din 23 aprilie 2015, Comisia/Grecia, C-149/14, EU:C:2015:264, punctul 36 și jurisprudența citată).

67 Articolul 3 alineatul (4) din Directiva 91/676 obligă statele membre, pe de o parte, să reexamineze și, dacă este necesar, să revizuiască sau să completeze în timp util, cel puțin o dată la patru ani, lista zonelor vulnerabile prevăzută la articolul 3 alineatul (2) din această directivă care alimentează apele definite în conformitate cu articolul 3 alineatul (1) din directiva menționată și care contribuie la poluarea cu nitrați, pentru a ține seama de schimbările și de factorii imprevizibili la momentul desemnării precedente, și, pe de altă parte, să notifice Comisiei, în termen de șase luni, orice revizuire sau adăugare la această listă.

68 În speță, deși articolul 3 alineatul (4) din Directiva 91/676, care se limitează să impună statelor membre să își îndeplinească obligațiile pe care le prevede „în timp util” și cel puțin o dată la patru ani, nu precizează în ce moment și în ce împrejurări trebuie efectuată o astfel de reexaminare, este necesar să se constate că Regatul Spaniei nu contestă argumentația Comisiei potrivit căreia, în esență, acest stat membru era obligat să își îndeplinească obligațiile prevăzute de această dispoziție în ceea ce privește zonele de captare corespunzătoare punctelor de măsurare vizate de acțiune, din moment ce apele prelevate la nivelul acestor puncte de măsurare fuseseră declarate, în rapoartele furnizate de autoritățile spaniole în cadrul Directivei 91/676, ca fiind poluate sau eutrofizate, în măsura în care prelevările care provin de la punctele de măsurare menționate demonstraseră fie că apele dulci de suprafață și apele subterane vizate de aceste zone de captare aveau sau riscau să aibă o concentrație de nitrați mai mare decât cele prevăzute în anexa I la această directivă, fie că aceste ape suferiseră sau riscau într-un viitor apropiat să sufere o eutrofizare.

69 Regatul Spaniei nu contestă nici că apele prelevate la nivelul celor 22 de puncte de măsurare rămase erau, astfel, poluate sau eutrofizate cu nitrați.

70 Cu toate acestea, așa cum s-a amintit la punctul 66 din prezenta hotărâre, desemnarea ca zonă vulnerabilă a unei zone de captare corespunzătoare unui anumit punct de măsurare nu se impune decât dacă compușii azotați de origine agricolă constatați la acest punct de măsurare contribuie în mod semnificativ la poluarea cu nitrați. Din moment ce Regatul Spaniei contestă că aceasta este situația, revine Comisiei, în conformitate cu jurisprudența citată la punctul 63 din prezenta hotărâre, sarcina de a dovedi, în ceea ce privește aceste puncte de măsurare, prezența unei astfel de contribuții semnificative la o astfel de poluare sau, cel puțin, de a prezenta elemente de probă suplimentare susceptibile să permită o asemenea constatare.

71 Or, în ceea ce privește 14 dintre cele 22 de puncte de măsurare rămase, situate în Comunitatea Autonomă Extremadura și în Comunitatea Autonomă Galicia, Comisia nici nu a stabilit că compușii azotați de origine agricolă contribuie în mod semnificativ la poluarea cu nitrați a căror prezență a fost constatată la aceste puncte de măsurare, nici nu a prezentat elemente de probă care să stabilească existența unei asemenea consecințe, care este contestată de Regatul Spaniei. Astfel, Comisia s-a mulțumit în esență să susțină că Regatul Spaniei nu a furnizat explicații suficiente în ceea ce privește aceste puncte de măsurare.

72 În aceste împrejurări, primul motiv trebuie respins în măsura în care impută Regatului Spaniei faptul că nu și-a îndeplinit obligațiile care îi revin în temeiul articolului 3 alineatul (4) din Directiva 91/676 prin faptul că nu a desemnat ca zone vulnerabile zonele de captare corespunzătoare acestor 14 puncte de măsurare.

73 În ceea ce privește punctele de măsurare 1801M1T 1, ES 53M0137, ES 53M1123 și ES 53M1205, care depind de Comunitatea Autonomă a Insulelor Baleare, este necesar să se arate că, în memoriul său în apărare, Regatul Spaniei se limitează la a indica faptul că revizuirea desemnării zonelor vulnerabile este în curs de desfășurare în prezent și că un proiect de decret privind desemnarea zonelor vulnerabile se află într-un stadiu de elaborare avansat.

74 Deși în memoriul său în duplică Regatul Spaniei arată că un decret privind desemnarea zonelor vulnerabile, inclusiv a zonelor de captare corespunzătoare acestor 4 puncte de măsurare, a fost adoptat și publicat de Comunitatea Autonomă a Insulelor Baleare la 27 martie 2023, trebuie constatat că acest fapt, pe lângă faptul că confirmă că zonele în cauză trebuiau să fie desemnate efectiv ca zone vulnerabile, a intervenit după data expirării termenului stabilit în avizul motivat.

75 Or, potrivit unei jurisprudențe constante, existența unei neîndepliniri trebuie să fie apreciată în funcție de situația statului membru astfel cum se prezenta ea la momentul expirării termenului stabilit în avizul motivat, iar modificările intervenite ulterior nu pot fi luate în considerare [Hotărârea din 28 aprilie 2022, Comisia/Bulgaria (Actualizarea strategiilor marine), C-510/20, EU:C:2022:324, punctul 39 și jurisprudența citată].

76 Rezultă că primul motiv trebuie admis în măsura în care, prin intermediul acestuia, Comisia reproșează Regatului Spaniei că nu și-a îndeplinit obligațiile care îi revin în temeiul articolului 3 alineatul (4) din Directiva 91/676 prin faptul că nu a desemnat ca zone vulnerabile zonele de captare corespunzătoare celor 4 puncte de măsurare vizate la punctul 73 din prezenta hotărâre.

77 Aceleași considerații se aplică și în ceea ce privește punctele de măsurare JU210, JU209 și JU202, care depind de Comunitatea Valencia. Astfel, Regatul Spaniei se mulțumește să indice în această privință că zonele de captare corespunzătoare acestor puncte de măsurare au fost desemnate ca zone vulnerabile printr-un decret adoptat de guvernul acestei comunități autonome la 10 iunie 2022, și anume după expirarea termenului stabilit în avizul motivat.

78 În sfârșit, în ceea ce privește punctul de măsurare TA 53306008, care depinde de Comunitatea Madrid, Regatul Spaniei susține în esență că contribuția compușilor azotați de origine agricolă la poluare s-a redus considerabil, atingând o rată maximă de 17 % în 2021. Or, astfel cum a arătat Comisia în memoriul său în replică, Curtea a statuat deja, în Hotărârea din 22 septembrie 2005, Comisia/Belgia (C-221/03, EU:C:2005:573, punctele 86 și 87), că o astfel de contribuție de 17 % prezintă un caracter semnificativ, în sensul jurisprudenței citate la punctul 66 din prezenta hotărâre.

79 În ceea ce privește argumentul Regatului Spaniei, invocat în memoriul său în duplică și întemeiat pe faptul că, într-o decizie recentă referitoare la o derogare solicitată în temeiul Directivei 91/676, Comisia a considerat că, pentru a fi semnificativă, contribuția compușilor azotați de origine agricolă la poluare ar trebui să depășească 19 % din poluare, este suficient să se constate că o astfel de apreciere din partea Comisiei nu poate, în orice caz, să fie obligatorie pentru Curte atunci când aceasta trebuie să aprecieze ea însăși caracterul semnificativ al unei astfel de contribuții la poluare.

80 Având în vedere cele ce precedă, trebuie să se constate că primul motiv este întemeiat în măsura în care Comisia reproșează Regatului Spaniei că nu și-a îndeplinit obligațiile care îi revin în temeiul articolului 3 alineatul (4) din Directiva 91/676, în măsura în care acest stat membru a omis să desemneze ca zone vulnerabile zonele de captare corespunzătoare punctelor de măsurare

1801M1T 1, ES 53M0137, ES 53M1123 și ES 53M1205, care depind de Comunitatea Autonomă a Insulelor Baleare, punctelor de măsurare JU210, JU209 și JU202, care depind de Comunitatea Valencia, și punctului de măsurare TA 53306008, care depinde de Comunitatea Madrid.

Cu privire la al doilea motiv, întemeiat pe încălcarea articolului 5 alineatul (4) din Directiva 91/676

81 Prin intermediul celui de al doilea motiv, Comisia solicită Curții să constate că Regatul Spaniei nu și-a îndeplinit obligațiile care îi revin în temeiul articolului 5 alineatul (4) din Directiva 91/676 coroborat cu anexele II și III la această directivă, prin faptul că nu a prevăzut toate măsurile obligatorii necesare în programele de acțiune ale unui anumit număr de comunități autonome.

82 Acest motiv se împarte în trei aspecte, care vizează, primul, programele de acțiune ale Comunităților Autonome Aragon, Castilia-La Mancha și Castilia și León, al doilea, programul de acțiune al Comunității Autonome Extremadura, iar al treilea, programul de acțiune al Comunității Madrid.

Cu privire la primul aspect, referitor la programele de acțiune ale Comunităților Autonome Aragon, Castilia-La Mancha și Castilia și León

– *Argumentația părților*

83 În ceea ce privește Comunitățile Autonome Aragon, Castilia-La Mancha și Castilia-León, Comisia arată în cererea sa introductivă că programele de acțiune ale acestor comunități autonome nu conțin măsurile obligatorii necesare în ceea ce privește condițiile de împrăștiere a fertilizanților pe soluri foarte abrupte, prevăzute la punctul A subpunctul 2 din anexa II la Directiva 91/676, ca urmare a faptului că măsurile care figurează în aceste programe de acțiune sunt mai puțin stricte decât recomandările care figurează într-un studiu publicat în 2011 și intitulat „*Recommendations for establishing Action Programmes under Directive 91/676/EEC concerning the protection of waters against pollution caused by nitrates from agricultural sources*” (Recomandări privind punerea în aplicare a programelor de acțiune în conformitate cu Directiva 91/676/EEC privind protecția apelor împotriva poluării cu nitrați proveniți din surse agricole, denumit în continuare „studiul științific”).

84 Studiul științific ar recomanda următoarele în ceea ce privește împrăștierea fertilizanților pe soluri foarte abrupte:

– combinarea utilizării fertilizanților și a efluenților de la complexe zootehnice pe soluri în pantă mai mare de 2 % cu măsuri de precauție, cum ar fi încorporarea directă (cultivarea de-a lungul curbelor de nivel), injectarea, cultura permanentă, terasele, zonele-tampon mari pe care nu se aplică îngrășăminte etc.;

– interzicerea împrăștierii la suprafață a efluenților de la complexe zootehnice și a fertilizanților N și P [fertilizanți care conțin azot sau fosfor] pe pârloagele cu pante mai mari de 8 % și în special cu o pantă mai lungă de 100 de metri;

– interzicerea împrăștierii la suprafață și sub stratul de suprafață (injectare, încorporare) a efluenților de la complexe zootehnice și a îngrășămintelor N și P pe toate solurile cu pante de

peste 15 % și în special cu o pantă de peste 100 de metri (interzicerea împrăștierii fertilizanților și a efluenților de la complexe zootehnice).

85 În această privință, deși recunoaște că studiul respectiv nu are valoare juridică obligatorie și nu este singurul criteriu științific valabil pentru a aprecia dacă statele membre au asigurat o transpunere corectă a Directivei 91/676 în ordinile lor juridice respective, Comisia amintește că, în temeiul articolului 5 alineatul (3) din această directivă, programele de acțiune trebuie să țină seama de „datele științifice și tehnice disponibile”. Or, studiul științific ar face parte din aceste date, iar Regatul Spaniei nu ar fi furnizat alte date științifice pentru a justifica faptul că măsuri mai puțin stricte decât cele prevăzute de acest studiu ar fi suficiente pentru atingerea obiectivelor definite de directiva menționată.

86 În memoriul său în apărare, Regatul Spaniei arată în esență că studiul științific nu poate fi considerat ca fiind criteriul unic de evaluare a transpunerii corecte a Directivei 91/676 și nu i se poate recunoaște un caracter obligatoriu din punct de vedere juridic. Acesta susține în plus că, deși directiva menționată nu prevede, la articolul 11, decât posibilitatea Comisiei de a prezenta propuneri de revizuire a directivei menționate, prin utilizarea studiului științific ca unic criteriu de evaluare a programelor de acțiune, această instituție ar înțelege să introducă obligații suplimentare pentru statele membre, care ar necesita în realitate modificarea aceleiași directive. Or, ar exista programe de acțiune în diferitele teritorii vizate de cererea de sesizare a instanței care ar fi conforme cu cerințele acestei directive.

87 În ceea ce privește Comunitatea Autonomă Aragon, Regatul Spaniei arată că singura critică formulată de Comisie se referă la faptul că măsurile prevăzute de programul de acțiune al acestei comunități autonome pentru solurile în pantă sunt mai puțin stricte decât cele care figurează în studiul științific. Comisia nu ar prezenta niciun element care să permită să se susțină că acest program de acțiune nu este conform cu prevederile articolului 5 alineatul (4) din Directiva 91/676, întrucât această dispoziție nu stabilește o cifră specifică pe care Comisia s-ar putea întemeia.

88 Potrivit Regatului Spaniei, aceleași considerații se aplică în ceea ce privește Comunitatea Autonomă Castilia-La Mancha. În plus, această comunitate autonomă și-ar fi modificat programul de acțiune printr-o ordonanță adoptată la 28 septembrie 2020, care ar fi adăugat în cuprinsul său dispoziții privind aporturile de fertilizanți azotați pe terenurile în pantă. Or, aceste modificări ar fi fost aduse de Comunitatea Autonomă Castilia-La Mancha pe baza proiectului de program de acțiune prezentat de Comunitatea Autonomă Navarra, cu privire la care Comisia ar fi considerat, în avizul său motivat, că era conform cu obligațiile care decurg de la articolul 5 alineatul (4) din Directiva 91/676. Prin urmare, ar trebui să se considere în mod logic că programul de acțiune astfel modificat al Comunității Autonome Castilia-La Mancha este conform cu prevederile acestei dispoziții.

89 În ceea ce privește Comunitatea Autonomă Castilia și Leon, Regatul Spaniei susține că, astfel cum ar recunoaște Comisia în cererea sa, articolul 10 din Codul de bune practici al acestei comunități autonome, adoptat prin Decretul din 25 iunie 2020, stabilește condițiile de împrăștiere a fertilizanților pe solurile foarte abrupte. Obligațiile prevăzute la articolul 5 alineatul (4) din Directiva 91/676 ar fi fost, așadar, respectate în această comunitate autonomă. În orice caz, aceasta din urmă ar fi luat, printr-un ordin adoptat la 29 aprilie 2022, măsuri privind împrăștierea fertilizanților pe solurile foarte abrupte pentru a urma recomandările Comisiei.

90 În memoriul său în replică, Comisia contestă argumentația Regatului Spaniei. În special, aceasta își menține poziția cu privire la Comunitatea Autonomă Aragon.

91 În ceea ce privește argumentul potrivit căruia programele de acțiune ale Comunității Autonome Castilia-La Mancha și cele ale Comunității Autonome Navarra ar fi similare, ea precizează că examinează măsurile fiecărui program de acțiune regional în funcție de condițiile lor climatice și pedologice.

92 În ceea ce privește Comunitatea Autonomă Castilia și Leon, Comisia adaugă că, deși Regatul Spaniei consideră că, având în vedere caracteristicile speciale ale acestei comunități autonome, norme mai permisive decât cele prevăzute în studiul științific sunt suficiente pentru a evita riscurile de scurgere, acest stat membru ar fi trebuit să furnizeze datele științifice și tehnice pe care se întemeiază în această privință, ceea ce nu a făcut. În ceea ce privește versiunea programului de acțiune al acestei comunități autonome care rezultă din Ordinul din 29 aprilie 2022, care ar fi fost, în orice caz, adoptată după termenul stabilit în avizul motivat, aceasta nu ar îndeplini încă standardele științifice și tehnice disponibile, întrucât ar prevedea posibilitatea, în anumite împrejurări, de a împrăștia fertilizanți pe soluri cu o înclinație mai mare de 15 %, fără să fie furnizate date tehnice care să justifice această divergență în raport cu recomandările științifice pe care s-a întemeiat Comisia.

93 În memoriul său în duplică, Regatul Spaniei precizează, în ceea ce privește Comunitatea Autonomă Aragon, că la 14 decembrie 2022 a fost adoptată o rezoluție care ar viza clarificarea conținutului programului de acțiune al acestei comunități autonome în ceea ce privește condițiile de împrăștiere a fertilizanților pe solurile foarte abrupte, specificând în mod precis și detaliat obligațiile și măsurile care trebuie puse în aplicare. Potrivit Regatului Spaniei, această rezoluție este conformă cu recomandările Comisiei.

– *Aprecierea Curții*

94 Trebuie amintit în primul rând că articolul 5 alineatul (3) litera (a) din Directiva 91/676 prevede că programele de acțiune iau în considerare datele științifice și tehnice disponibile. Aceste programe de acțiune trebuie să conțină o serie de măsuri obligatorii enumerate la alineatul (4) al acestui articol. Prin urmare, pentru a verifica dacă un anumit program de acțiune este conform cu aceste dispoziții, este necesar ca Comisia să aibă în vedere datele științifice și tehnice disponibile. Or, Regatul Spaniei nu contestă că studiul științific pe care s-a întemeiat Comisia în speță face parte dintre datele științifice disponibile pe care această instituție trebuia astfel să le ia în considerare.

95 Contrar celor susținute de Regatul Spaniei, întemeindu-se pe studiul științific, Comisia nu a pretins nicidecum că îi conferă acestuia un caracter obligatoriu din punct de vedere juridic și nu a impus obligații suplimentare acestui stat membru.

96 Astfel, Regatul Spaniei avea posibilitatea să prezinte alte studii și documente științifice pentru a respinge susținerile acestei instituții (a se vedea prin analogie Hotărârea din 21 iunie 2018, Comisia/Germania, C-543/16 P, EU:C:2018:481, punctul 77. Or, astfel cum a arătat Comisia în mod întemeiat, Regatul Spaniei nu a furnizat astfel de studii sau astfel de documente care să demonstreze că niște condiții de împrăștiere a fertilizanților pe solurile foarte abrupte mai puțin stricte decât cele vizate de studiul științific ar fi suficiente pentru a reduce poluarea apelor provocată sau indusă de nitrații proveniți din surse agricole și pentru a preveni orice nouă poluare de acest tip, în conformitate cu obiectivul urmărit de Directiva 91/676, prevăzut la articolul 1 din aceasta.

97 În al doilea rând, trebuie arătat că Regatul Spaniei nu contestă că condițiile de împrăștiere a fertilizanților pe solurile foarte abrupte stabilite în programele de acțiune ale comunităților autonome vizate de primul aspect al celui de al doilea motiv sunt mai puțin stricte decât cele prevăzute de studiul științific.

98 În al treilea rând, deși Regatul Spaniei arată că măsurile adoptate de Comunitatea Autonomă Castilia-La Mancha se întemeiau pe măsurile adoptate de Comunitatea Autonomă Navarra pe care Comisia le-ar fi considerat satisfăcătoare, astfel cum ar reieși din avizul său motivat, acesta nu contestă că măsurile adoptate de Comunitatea Autonomă Castilia-La Mancha sunt mai puțin stricte decât cele prevăzute de studiul științific, fără a explica de ce aceste măsuri mai puțin stricte ar trebui să fie considerate conforme cu prevederile articolului 5 alineatul (4) din Directiva 91/676.

99 În al patrulea și ultimul rând, în măsura în care Regatul Spaniei invocă măsuri adoptate ulterior datei de expirare a termenului stabilit în avizul motivat, în ceea ce privește Comunitățile Autonome Castilia și Leon și Aragon, este suficient să se amintească faptul că, potrivit jurisprudenței citate la punctul 75 din prezenta hotărâre, schimbările intervenite ulterior expirării termenului stabilit în avizul motivat nu pot fi luate în considerare de Curte pentru a aprecia existența neîndeplinirii obligațiilor avute în vedere.

100 Rezultă că primul aspect al celui de al doilea motiv trebuie admis.

Cu privire la al doilea aspect, referitor la programul de acțiune al Comunității Autonome Extremadura

– *Argumentația părților*

101 Comisia consideră, în cererea introductivă, că din programul de acțiune al Comunității Autonome Extremadura lipsesc trei elemente, și anume măsuri privind stocarea temporară a efluenților solizi de la complexe zootehnice pe câmpuri, menționate la punctul A subpunctul 5 din anexa II și la punctul 1 subpunctul 2 din anexa III la Directiva 91/676, măsuri referitoare la registrul de utilizare a fertilizanților, prevăzute la punctul B subpunctul 9 din anexa II și la punctul 1 subpunctul 3 și punctul 2 din anexa III la această directivă, precum și măsuri privind cantitatea maximă anuală de efluenți de la complexe zootehnice pe hectar care pot fi împrăștiați pe sol, prevăzute la punctul 2 din anexa III la directiva menționată.

102 În memoriul său în apărare, Regatul Spaniei arată că reglementarea în vigoare în această comunitate autonomă împiedică stocarea temporară a efluenților solizi de la complexe zootehnice în exploatațiile agricole. Aceste exploatații ar fi de asemenea obligate să țină un registru actualizat la zi pentru fiecare cultură, precizând în special datele de împrăștiere a fertilizanților, tipul de fertilizant și cantitatea împrăștiată. În orice caz, Comunitatea Autonomă Extremadura ar elabora un nou program de acțiune pentru a urma indicațiile Comisiei.

103 În memoriul său în replică, Comisia răspunde că normele invocate de Regatul Spaniei nu sunt suficiente pentru a asigura o punere în aplicare corectă a articolului 5 alineatul (4) din Directiva 91/676, care ar impune ca măsurile în cauză să fie incluse în programul de acțiune pentru zonele vulnerabile.

104 În memoriul său în duplică, Regatul Spaniei arată că toate exploatațiile agricole sunt obligate să se conformeze normelor privind registrul utilizării fertilizanților și aspectele referitoare la măsurile de stocare temporară a efluenților solizi de la complexe zootehnice pe câmp, independent de includerea lor în programul de acțiune al Comunității Autonome Extremadura, dat fiind că ar fi vorba despre obligații impuse printr-un decret regal aplicabil pe întreg teritoriul național.

– *Aprecierea Curții*

105 Trebuie constatat că Regatul Spaniei nu contestă în esență că programul de acțiune al Comunității Autonome Extremadura nu conține cele trei elemente menționate la punctul 101 din prezenta hotărâre, spre deosebire de obligațiile care decurg de la articolul 5 alineatul (4) din Directiva 91/676 coroborat cu anexele II și III la această directivă.

106 De asemenea, în măsura în care Regatul Spaniei invocă o măsură legislativă care nu fusese adoptată la data expirării termenului stabilit în avizul motivat, argumentația sa trebuie respinsă pentru motivele care figurează la punctul 99 din prezenta hotărâre.

107 Rezultă că al doilea aspect al celui de al doilea motiv trebuie admis.

Cu privire la al treilea aspect, referitor la programul de acțiune al Comunității Madrid

– *Argumentația părților*

108 În ceea ce privește Comunitatea Madrid, Comisia reproșează Regatului Spaniei lipsa, în programul de acțiune al acestei comunități, a unor indicații clare privind măsurile referitoare la depozitarea temporară a îngrășămintelor solide pe soluri, prevăzute la punctul A subpunctul 5 din anexa II și la punctul 1 subpunctul 2 din anexa III la Directiva 91/676, în special în ceea ce privește durata maximă de stocare a efluenților de la complexe zootehnice pe soluri.

109 În memoriul său în apărare, Regatul Spaniei arată că programul de acțiune care era în curs de elaborare la momentul avizului motivat se află în prezent în stadiul aprobării. De asemenea, ar trebui luat în considerare Decretul regal 47/2022 privind protecția apelor împotriva poluării difuze cauzate de nitrați proveniți din surse agricole, menționat la punctul 15 din prezenta hotărâre, și un proiect de decret regal privind nutriția durabilă pe terenurile agricole.

110 În memoriul său în replică, Comisia observă că, întrucât noul program de acțiune al comunității menționate este încă în curs de elaborare, programul de acțiune anterior rămâne aplicabil.

111 În memoriul său în duplică, Regatul Spaniei precizează că controalele efectuate anual asupra exploatațiilor prezente în zonele vulnerabile din anul 2020 includ, în aplicarea programului de acțiune în vigoare, verificarea instalațiilor de depozitare a îngrășămintelor, a efluenților solizi și a gunoiului de grajd.

– *Aprecierea Curții*

112 Trebuie arătat că Regatul Spaniei nu contestă neîndeplinirea obligațiilor care îi este imputată în ceea ce privește Comunitatea Madrid.

113 De asemenea, în măsura în care Regatul Spaniei invocă o măsură legislativă adoptată ulterior datei expirării termenului stabilit în avizul motivat, argumentația sa trebuie respinsă pentru motivele care figurează la punctul 99 din prezenta hotărâre.

114 Rezultă că al treilea aspect al celui de al doilea motiv și, prin urmare, acest motiv în totalitate trebuie admise.

115 Având în vedere cele ce precedă, trebuie să se constate că, prin faptul că nu a prevăzut toate măsurile obligatorii necesare în programele de acțiune ale Comunităților autonome Aragon, Castilia-La Mancha, Castilia și León și Extremadura, precum și ale Comunității Madrid, Regatul Spaniei a omis să își îndeplinească obligațiile care îi revin în temeiul articolului 5 alineatul (4) din Directiva 91/676 coroborat cu anexele II și III la această directivă.

Cu privire la al treilea motiv, întemeiat pe încălcarea articolului 5 alineatul (5) din Directiva 91/676

116 Prin intermediul celui de al treilea motiv, care se împarte în două aspecte, Comisia solicită în esență Curții să constate că, prin neadoptarea măsurilor suplimentare sau a acțiunilor consolidate necesare în ceea ce privește poluarea cu nitrați, Regatul Spaniei a omis să își îndeplinească obligațiile care îi revin în temeiul articolului 5 alineatul (5) din Directiva 91/676. Ea susține că, în temeiul acestei dispoziții, statele membre trebuie să ia, în cadrul programelor de acțiune, toate măsurile suplimentare sau acțiunile consolidate pe care le consideră necesare în cazul în care măsurile vizate la articolul 5 alineatul (4) din această directivă nu sunt suficiente pentru reducerea poluării și prevenirea oricărei noi poluări cu nitrați proveniți din surse agricole.

Cu privire la primul aspect referitor la Comunitățile Autonome Aragon, Castilia-La Mancha, Castilia și León și Regiunea Murcia

– *Argumentația părților*

117 Prin intermediul primului aspect al acestui motiv, Comisia reproșează în esență Regatului Spaniei că nu și-a îndeplinit obligațiile care îi revin în temeiul articolului 5 alineatul (5) din Directiva 91/676 prin faptul că nu a adoptat măsurile suplimentare sau acțiunile consolidate necesare în ceea ce privește poluarea cu nitrați în privința Comunităților Autonome Aragon, Castilia-La Mancha, Castilia și León și Regiunea Murcia.

118 Comisia consideră că datele furnizate de autoritățile spaniole în raportul 2016-2019 arată că, în cele patru comunități autonome în cauză, calitatea apelor nu s-a îmbunătățit în raport cu perioada precedentă, ceea ce indică faptul că măsurile adoptate în temeiul articolului 5 alineatul (4) din Directiva 91/676 nu au fost suficiente pentru a garanta realizarea obiectivelor stabilite la articolul 1 din această directivă.

119 În ceea ce privește Comunitatea Autonomă Aragon, ar reieși de asemenea din raportul 2016-2019 că, *primo*, în 56,3 % din punctele de măsurare a apelor subterane, valorile nitraților erau mai mari de 40 mg/l și, în 39,1 % din aceste puncte, aceste valori depășeau 50 mg/l. Or, în raportul 2012-2015, proporția punctelor de măsurare care afișau valori ale nitraților mai mari de 40 mg/l ar fi fost de 54,3 %, în timp ce proporția punctelor de măsurare care afișau valori mai mari de 50 mg/l ar fi fost de 42,3 %. *Secundo*, 67,4 % dintre punctele de măsurare a apelor subterane care

indicau valori ale nitraților mai mari de 40 mg/l arătau o tendință stabilă sau de creștere. *Tertio*, situația ar fi aceeași pentru 53,8 % dintre punctele de măsurare a apelor subterane care indicau valori mai mari de 50 mg/l.

120 În ceea ce privește apele de suprafață, procentul punctelor de măsurare care indicau valori ale nitraților mai mari de 40 mg/l ar fi crescut de la 7,7 % la 8 % de la o perioadă la alta, iar procentul acestor puncte care indicau valori de peste 50 mg/l ar fi crescut de la 0 % la 4 %. Toate punctele de măsurare care indică valori ale nitraților mai mari de 50 mg/l ar prezenta o tendință ascendentă sau stabilă.

121 În ceea ce privește eutrofizarea, Comunitatea Autonomă Aragon nu ar fi dispus decât de 2 puncte de măsurare în zonele vulnerabile în perioada 2012-2015, dintre care unul ar fi semnalat o eutrofizare. În perioada 2016-2019, numărul punctelor de măsurare care supravegheau starea trofică ar fi crescut la opt, două dintre acestea indicând o poluare.

122 Pe scurt, datele privind apele subterane nu ar indica o îmbunătățire a calității apei, datele privind apele de suprafață ar indica o deteriorare a calității apei, iar numărul redus de puncte de măsurare care semnalează eutrofizarea în zonele vulnerabile ar face dificilă evaluarea evoluției stării trofice.

123 Deși recunoaște că măsurile luate de Comunitatea Autonomă Aragon merg în direcția cea bună, Comisia consideră că, ținând seama de nivelul de poluare a apelor și de lipsa unor studii care să susțină caracterul suficient al acestor măsuri, Regatul Spaniei continuă să nu respecte obligațiile care decurg de la articolul 5 alineatul (5) din Directiva 91/676 în ceea ce privește această comunitate autonomă.

124 În ceea ce privește Comunitatea Autonomă Castilia-La Mancha, proporția punctelor de măsurare a apelor subterane în zonele vulnerabile care indică o concentrație de nitrați mai mare de 50 mg/l ar fi scăzut de la 32 % în cadrul raportului 2012-2015 la 26,3 % în cadrul raportului 2016-2019. Cu toate acestea, 57,8 % dintre punctele de măsurare în care s-a constatat o poluare a apelor subterane în această din urmă perioadă ar indica tendințe stabile sau ascendente. În plus, procentul de puncte de măsurare a apelor de suprafață în zonele vulnerabile care indică o eutrofizare ar fi crescut de la 35,9 % în raportul 2012-2015 la 60 % în raportul 2016-2019. De altfel, autoritățile spaniole ar fi recunoscut deteriorarea calității apei în ceea ce privește această comunitate autonomă.

125 Ținând seama de nivelul de poluare a apelor și de lipsa unor studii și a unor date tehnice care să susțină caracterul suficient al măsurilor adoptate, Regatul Spaniei ar continua să nu respecte obligațiile care decurg de la articolul 5 alineatul (5) din Directiva 91/676 în ceea ce privește comunitatea autonomă menționată.

126 În ceea ce privește Comunitatea Autonomă Castilia și Leon, datele transmise de autoritățile spaniole în raportul din 2016 2019 ar arăta în mod clar că situația din zonele vulnerabile nu s-a îmbunătățit. Astfel, în aceste zone, procentul punctelor de măsurare a apelor subterane cu concentrații de nitrați de peste 50 mg/l ar fi crescut de la 37,2 % la 43 %. În plus, mai mult de jumătate din punctele de măsurare ale căror concentrații de nitrați depășesc 50 mg/l ar avea o tendință stabilă sau de creștere în comparație cu perioada precedentă.

127 Măsurile adoptate de autoritățile spaniole nu ar fi suficiente pentru a pune capăt neîndeplinirii obligațiilor imputate Regatului Spaniei.

128 În ceea ce privește Comunitatea Autonomă Regiunea Murcia, datele transmise de autoritățile spaniole în raportul 2016-2019 nu ar permite să se constate că situația din zonele vulnerabile s-a îmbunătățit în raport cu datele care reies din raportul 2012-2015. Astfel, deși procentul punctelor de măsurare a apelor subterane care declară valori ale nitraților de peste 50 mg/l în aceste zone a scăzut de la 62,5 % la 57,4 %, procentul punctelor de măsurare a apelor de suprafață care raportează valori mai mari de 50 mg/l în zonele vulnerabile ar fi crescut de la 10 % la 15,6 %.

129 Comisia recunoaște că respectiva comunitate autonomă a adoptat mai multe măsuri suplimentare. Aceste măsuri ar fi însă insuficiente pentru atingerea obiectivelor Directivei 91/676, așa cum ar demonstra și amploarea și gravitatea evenimentelor crizei de anoxie din cursul anului 2019 și de la sfârșitul verii anului 2021.

130 În memoriul în apărare, Regatul Spaniei contestă argumentația Comisiei, susținând că obligația impusă la articolul 5 alineatul (5) din Directiva 91/676 nu este o obligație de rezultat. Dimpotrivă, ar fi vorba despre o obligație de a lua măsuri pentru atingerea obiectivelor enunțate la articolul 1 din această directivă. Or, ar fi fost luate măsuri suplimentare și acțiuni consolidate în Comunitățile Autonome Aragon, Castilia-La Mancha, Castilia și León și Regiunea Murcia pentru a atinge obiectivele enunțate la articolul 1 din directiva menționată.

131 De asemenea, articolul 5 alineatul (5) din Directiva 91/676 ar impune adoptarea măsurilor pe care statele membre „le consideră necesare” pentru atingerea obiectivelor prevăzute la articolul 1 din această directivă. Aceasta ar presupune că rezultatul măsurilor în vigoare a putut fi examinat în prealabil, pentru a lua noi măsuri „în lumina experienței dobândite”, astfel cum ar prevedea articolul 5 alineatul (5) din directiva menționată. Or, acest lucru ar impune în mod necesar și inevitabil să se fi scurs un anumit interval de timp. Astfel cum se arată în al treisprezecelea considerent al aceleiași directive, nu ar fi exclus să fie nevoie de mulți ani pentru ca măsurile de protecție să ducă la o îmbunătățire a calității apelor.

132 În plus, de la articolul 5 alineatul (7) din Directiva 91/676 ar reieși că, cel puțin o dată la patru ani, statele membre ar trebui să își reexamineze și, după caz, să își revizuiască programele de acțiune, inclusiv orice măsuri suplimentare luate în temeiul articolului 5 alineatul (5) din această directivă. De asemenea, conform articolului 10 din aceasta, statele membre ar fi obligate să prezinte Comisiei, la fiecare patru ani, un raport care să conțină informațiile prevăzute în anexa V la directiva menționată și care să se refere în special la orice măsură suplimentară sau acțiune consolidată adoptată în temeiul articolului 5 alineatul (5) din aceeași directivă. În cadrul acestui raport, statele membre ar trebui să se pronunțe, pe de o parte, cu privire la termenele aproximative în care consideră că apele definite în conformitate cu articolul 3 alineatul (1) din Directiva 91/676 ar trebui să răspundă la măsurile prevăzute în programul de acțiune și, pe de altă parte, cu privire la gradul de incertitudine al estimărilor respective. Ar fi, așadar, inexact să se afirme, așa cum ar face Comisia, că măsurile sau acțiunile prevăzute la articolul 5 alineatul (5) din directiva menționată nu ar fi fost adoptate.

133 În sfârșit, adoptarea unor măsuri suplimentare sau a unor acțiuni consolidate în cadrul programelor de acțiune nu ar fi decât una dintre acțiunile posibile pe care autoritățile competente le pot întreprinde pentru a atinge obiectivele definite de Directiva 91/676.

134 În ceea ce privește Comunitatea Autonomă Aragon, ar fi contradictoriu să se reproșeze autorităților spaniole că nu au luat măsuri suplimentare admițând în același timp că proporția punctelor de măsurare a apelor subterane cu valori ale nitraților de peste 50 mg/l s-a diminuat. În plus, nu se poate admite ca puncte de măsurare în care au fost evidențiate valori ale nitraților mai

mici de 50 mg/l să fie invocate, așa cum ar face Comisia, pentru a stabili necesitatea unor măsuri suplimentare sau a unor acțiuni consolidate. Prin urmare, ar fi existat într-adevăr o îmbunătățire a calității apei în această comunitate autonomă.

135 De asemenea, Comisia ar recunoaște că unul dintre cele două acte legislative adoptate de Comunitatea Autonomă Aragon în această privință contribuie la evitarea unei accelerări a creșterii poluării și că celălalt limitează deschiderea unor noi exploatații și ar putea avea efecte pozitive pentru a reduce conținutul de azot.

136 În ceea ce privește Comunitatea Autonomă Castilia-La Mancha, aceasta și-ar consolida mecanismele de control în scopul atingerii obiectivelor definite de Directiva 91/676. Consolidarea măsurilor incluse în programele de acțiune ale acestei comunități autonome ar trebui întreprinsă numai atunci când se dovedește că aceste măsuri nu sunt suficiente pentru a reduce poluarea.

137 În ceea ce privește Comunitatea Autonomă Castilia și Leon, Regatul Spaniei susține că măsurile necesare au fost instituite printr-un decret al acestei comunități autonome, adoptat în 2018 și care stabilește condițiile minime de mediu pentru desfășurarea activităților sau privind instalațiile de creștere a animalelor situate pe teritoriul său. În orice caz, respectiva comunitate autonomă ar fi aprobat, în anul 2022, un nou program de acțiune care ar prevedea noi măsuri prin care se urmărea prevenirea și, eventual, reducerea poluării apelor cu nitrați proveniți din surse agricole.

138 În ceea ce privește Comunitatea Autonomă Regiunea Murcia, Regatul Spaniei arată că evenimentele crizei de anoxie din cursul anului 2019 și de la sfârșitul verii anului 2021, la care Comisia face referire în cererea sa introductivă, sunt ulterioare și străine criticilor formulate în cadrul fazei administrative a procedurii privind constatarea neîndeplinirii obligațiilor. Prin urmare, Comisia nu își poate întemeia critica pe astfel de fapte.

139 Pe fond, prin adoptarea unei serii de programe și de acte legislative, inclusiv, ultima dată, a Legii din 27 iulie 2020 privind restaurarea și protecția Mar Menor, Comunitatea Autonomă Regiunea Murcia s-ar fi conformat obligațiilor care decurg de la articolul 5 alineatul (5) din Directiva 91/676. Regatul Spaniei face de asemenea referire la un plan de inspecție a exploatațiilor agricole pentru perioada 2020-2021, aprobat printr-un decret adoptat în luna septembrie 2020, și la mai multe alte acte legislative adoptate la 27 august 2021, la 6 septembrie 2021, la 13 aprilie 2022 și la 14 iulie 2022.

140 În memoriul său în replică, Comisia susține că jurisprudența Curții se opune argumentului Regatului Spaniei, invocat în memoriul său în apărare, potrivit căruia este necesar să treacă un anumit interval de timp pentru a aprecia rezultatul pe termen lung al măsurilor adoptate de statul membru în cauză. În plus, un astfel de argument ar lipsi articolul 5 alineatul (5) din Directiva 91/676 de orice efect util.

141 În ceea ce privește Comunitatea Autonomă Aragon, contrar celor susținute de Regatul Spaniei, situația din zonele vulnerabile care depindeau de aceasta nu s-ar fi ameliorat în perioada 2016-2019 în raport cu perioada 2012-2015. În ceea ce privește evaluarea măsurilor luate de această comunitate autonomă, Comisia se referă la concluziile pe care le-a prezentat în cererea sa introductivă.

142 În ceea ce privește Comunitatea Autonomă Castilia-La Mancha, Regatul Spaniei nu ar contesta că situația din zonele vulnerabile care depind de aceasta nu s-a îmbunătățit nici în perioada 2016-2019 în raport cu perioada 2012-2015. Argumentul acestui stat membru, potrivit căruia ar trebui puse în aplicare măsuri suplimentare sau acțiuni consolidate numai în cazul în care este evident că măsurile actuale ale programului de acțiune sunt insuficiente, nu ar fi întemeiat. Obligația de a adopta măsuri suplimentare sau acțiuni consolidate prevăzută la articolul 5 alineatul (5) din Directiva 91/676 ar lua naștere de îndată ce se constată într-o anumită perioadă că, în comparație cu perioada precedentă, calitatea apelor nu s-a îmbunătățit, fără a fi necesar să se demonstreze ineficacitatea măsurilor deja adoptate.

143 În ceea ce privește Comunitatea Autonomă Castilia-La Mancha, Regatul Spaniei nu ar contesta că situația din zonele vulnerabile care depind de aceasta nu s-a îmbunătățit nici în perioada 2016-2019 în raport cu perioada 2012-2015. În ceea ce privește Decretul din 2018 menționat la punctul 137 din prezenta hotărâre, acesta nu poate suplini reexaminarea programului de acțiune. În ceea ce privește ordinul din 2022 al acestei comunități autonome menționat la același punct, ar fi suficient să se arate că acesta ar fi intervenit după expirarea termenului stabilit în avizul motivat.

144 În ceea ce privește Comunitatea Autonomă Regiunea Murcia, Comisia subliniază că motivul întemeiat pe încălcarea articolului 5 alineatul (5) din Directiva 91/676 se întemeiază, în ceea ce privește această comunitate autonomă, pe datele prezentate de Regatul Spaniei referitoare la calitatea apei, care demonstrează existența unor probleme de eutrofizare și dovedesc că măsurile adoptate de comunitatea autonomă menționată în temeiul articolului 5 alineatul (4) din această directivă nu au îmbunătățit situația. Aceste date ar fi prezentate cu claritate în cererea introductivă, iar Regatul Spaniei nu ar fi contestat temeinicia lor în memoriul în apărare.

145 De asemenea, Comisia amintește că, în cererea sa introductivă, a subliniat faptul că această situație a continuat să existe la mult timp de la expirarea termenului stabilit în avizul motivat, ceea ce ar confirma că măsurile în vigoare la expirarea acestui termen nu erau suficiente pentru atingerea obiectivelor definite de Directiva 91/676. Elementele factuale invocate de această instituție în ceea ce privește criza de anoxie din cursul anului 2019 și de la sfârșitul verii anului 2021 ar ilustra această persistență. Cu toate acestea, nu ar fi vorba despre singurul element de probă furnizat de Comisie. Astfel, Comisia ar fi enumerat de asemenea în cererea sa introductivă un anumit număr de documente oficiale emise de autoritățile spaniole în care acestea din urmă ar fi recunoscut deteriorarea calității apei și, prin urmare, insuficiența măsurilor adoptate la nivelul Comunității Autonome Regiunea Murcia.

146 În memoriul său în duplică, Regatul Spaniei arată că ar trebui să se țină seama, pe lângă măsurile adoptate de comunitățile autonome vizate, de reglementările adoptate între timp pe plan național. În această privință, el face trimitere la mai multe acte legislative adoptate în cursul anului 2022.

147 În ceea ce privește Comunitatea Autonomă Aragon, Regatul Spaniei subliniază că însăși Comisia recunoaște că măsurile adoptate de această comunitate autonomă merg în direcția cea bună.

148 În ceea ce privește Comunitatea Autonomă Castilia-La Mancha, Comisia ar continua, în mod eronat, să impună rezultate imediate.

149 În ceea ce privește Comunitatea Autonomă Castilia și Leon, Regatul Spaniei amintește măsurile vizate la punctul 137 din prezenta hotărâre.

150 În ceea ce privește Comunitatea Autonomă Regiunea Murcia, Regatul Spaniei arată că au fost adoptate măsuri în conformitate cu cerințele articolului 5 alineatul (5) din Directiva 91/676. De asemenea, Comisia însăși ar fi recunoscut că adoptarea unor măsuri suplimentare sau a unor acțiuni consolidate în cadrul programelor de acțiune nu ar fi decât una dintre acțiunile posibile pe care autoritățile competente le pot întreprinde pentru atingerea obiectivelor acestei directive.

– *Aprecierea Curții*

151 În temeiul articolului 5 alineatul (5) din Directiva 91/676, statele membre iau, în cadrul programelor de acțiune, toate măsurile suplimentare sau acțiunile consolidate pe care le consideră necesare, dacă se dovedește, de la început sau în baza experienței dobândite la punerea în aplicare a programelor de acțiune, că măsurile obligatorii prevăzute la alineatul (4) al acestui articol nu vor fi suficiente pentru a atinge obiectivele definite la articolul 1 din această directivă.

152 De asemenea, trebuie amintit că, conform articolului 1 din Directiva 91/676, aceasta urmărește să reducă poluarea apelor provocată sau indusă de nitrații proveniți din surse agricole și să prevină orice nouă poluare de acest tip.

153 Reiese din jurisprudența Curții că, pentru a stabili că măsurile obligatorii prevăzute la articolul 5 alineatul (4) din Directiva 91/676 nu sunt suficiente pentru a atinge obiectivele definite la articolul 1 din această directivă, este suficient să se demonstreze de către Comisie că, în comparație cu perioada precedentă, calitatea apelor nu s-a îmbunătățit (a se vedea în acest sens Hotărârea din 21 iunie 2018, Comisia/Germania, C-543/16, EU:C:2018:481, punctele 55, 56, 59 și 71).

154 Statele membre trebuie să ia măsurile suplimentare sau acțiunile consolidate prevăzute la articolul 5 alineatul (5) din Directiva 91/676 de la începutul primului program de acțiune sau în lumina experienței dobândite la punerea în aplicare a programelor de acțiune și, prin urmare, de la prima constatare a necesității lor (Hotărârea din 21 iunie 2018, Comisia/Germania, C-543/16, EU:C:2018:481, punctul 53 și jurisprudența citată).

155 În lumina acestor considerații trebuie să se verifice dacă Regatul Spaniei a omis să își îndeplinească obligațiile care decurg de la articolul 5 alineatul (5) din Directiva 91/676.

156 În primul rând, trebuie constatat că elementele invocate de acest stat membru nu permit repunerea în discuție a cifrelor cuprinse în rapoartele pe care le-a transmis pe care se întemeiază Comisia, care atestă că, în perioada 2016-2019, calitatea apei nu s-a îmbunătățit în raport cu perioada 2012-2015 în Comunitățile Autonome Castilia-La Mancha, Castilia și León și Regiunea Murcia.

157 În ceea ce privește Comunitatea Autonomă Aragon, este adevărat că Regatul Spaniei arată că Comisia nu se putea întemeia, în ceea ce privește apele subterane, pe rezultatul prelevărilor efectuate în punctele de măsurare în care au fost constatate valori ale nitraților mai mici de 50 mg/l și că proporția punctelor de măsurare care afișau valori ale nitraților mai mari de 50 mg/l a scăzut de la 42,3 % în perioada 2012-2015 la 39,1 % în perioada 2016-2019. Procedând astfel, Regatul Spaniei nu contestă totuși decât două dintre cele trei constatări menționate la punctul 119 din prezenta hotărâre, în temeiul cărora Comisia a concluzionat că în Comunitatea Autonomă Aragon calitatea apelor subterane nu s-a îmbunătățit. În schimb, el nu contestă nici cealaltă constatare invocată de Comisie în această privință, potrivit căreia, în 53,8 % dintre

punctele de măsurare a apelor subterane în care au fost înregistrate valori ale nitraților mai mari de 50 mg/l, aceste valori evoluează în funcție de o tendință stabilă sau de creștere, nici constatările pe care s-a întemeiat Comisia în ceea ce privește apele de suprafață.

158 În aceste împrejurări, este necesar să se constate că Comisia a stabilit că, în perioada 2016-2019, calitatea apelor din această comunitate autonomă nu s-a îmbunătățit în comparație cu perioada precedentă.

159 În al doilea rând, deși de la articolul 5 alineatul (5) din Directiva 91/676 reiese că măsurile suplimentare sau acțiunile consolidate prevăzute de această dispoziție pot fi luate „în lumina experienței dobândite prin punerea în aplicare a programelor de acțiune”, nu este mai puțin adevărat că, potrivit dispoziției menționate, aceste măsuri suplimentare sau acțiuni consolidate pot fi de asemenea luate „de la începutul” acestei puneri în aplicare și că, în orice caz și în conformitate cu jurisprudența citată la punctul 154 din prezenta hotărâre, respectivele măsuri suplimentare sau acțiuni consolidate trebuie luate de la prima constatare privind necesitatea lor. Rezultă că argumentul Regatului Spaniei potrivit căruia nu ar trebui adoptate măsuri suplimentare sau acțiuni consolidate decât după un anumit timp, după ce s-a constatat că măsurile existente nu sunt suficiente, trebuie respins. Astfel, o asemenea interpretare ar lipsi în mare măsură articolul 5 alineatul (5) din Directiva 91/676 de efectul său util și ar compromite obiectivele acestei directive, astfel cum sunt definite la articolul 1 din aceasta.

160 Situația este aceeași în ceea ce privește argumentul Regatului Spaniei potrivit căruia articolul 5 alineatul (5) din Directiva 91/676, prin faptul că prevede că statele membre trebuie să ia măsurile suplimentare sau acțiunile consolidate „pe care le consideră necesare”, ar presupune ca rezultatul măsurilor în vigoare să fi putut fi examinat în prealabil, pentru a lua noi măsuri în lumina experienței dobândite.

161 Pe de altă parte, contrar celor arătate de Regatul Spaniei, obligațiile care le revin statelor membre în temeiul articolului 5 alineatul (5) din Directiva 91/676 nu pot fi repuse în discuție nici ca urmare a existenței celorlalte obligații puse în sarcina lor în temeiul articolului 5 alineatul (7) și a articolului 10 din această directivă, nici de considerațiile enunțate în al treisprezecelea considerent al acesteia. Astfel, aceste din urmă obligații și aceste considerații nu pot lipsi statele membre de îndeplinirea obligațiilor care le revin în temeiul articolului 5 alineatul (5) din directiva menționată.

162 De asemenea, argumentul Regatului Spaniei potrivit căruia adoptarea unor măsuri suplimentare sau a unor acțiuni consolidate în cadrul programelor de acțiune nu ar fi decât una dintre acțiunile posibile pe care statele membre le pot întreprinde pentru atingerea obiectivelor Directivei 91/676 trebuie înlăturat, din moment ce acestea sunt totuși ținute să își asume obligațiile care le revin în temeiul articolului 5 alineatul (5) din Directiva 91/676.

163 În al treilea rând, în ceea ce privește aspectul dacă Regatul Spaniei a luat măsurile suplimentare sau acțiunile consolidate pe care era obligat să le adopte, cu privire la cele patru comunități autonome în cauză, trebuie arătat că de la articolul 5 alineatul (5) din Directiva 91/676 reiese că aceste măsuri sau acțiuni trebuie luate atunci când măsurile obligatorii vizate la articolul 5 alineatul (4) din această directivă nu sunt suficiente pentru a atinge obiectivele definite la articolul 1 din aceasta. Rezultă că, contrar celor susținute de Regatul Spaniei, nu este suficient, pentru a considera că un stat membru s-a achitat de obligațiile care rezultă de la articolul 5 alineatul (5) din această directivă, ca acesta să fi adoptat măsuri suplimentare sau acțiuni consolidate. Astfel, pentru a considera că au fost îndeplinite cerințele prevăzute de această

dispoziție, este necesar în plus ca aceste acțiuni suplimentare sau acțiuni consolidate să fie suficiente pentru a atinge obiectivele definite la articolul 1 din Directiva 91/676, și anume reducerea poluării apelor provocată sau indusă de nitrații proveniți din surse agricole și prevenirea oricărei noi poluări de acest tip.

164 În ceea ce privește Comunitatea Autonomă Aragon, deși este adevărat că Comisia a recunoscut că măsurile luate de această comunitate autonomă se aflau în direcția bună, aceasta a subliniat de asemenea în mod întemeiat că Regatul Spaniei nu furnizase studii și nici elemente detaliate care să demonstreze că aceste măsuri ar fi suficiente pentru atingerea obiectivelor definite de Directiva 91/676.

165 În ceea ce privește reglementările adoptate între timp pe plan național, la care Regatul Spaniei a făcut referire în memoriul său în duplică și care sunt menite să amelioreze nu numai situația comunității autonome menționate, ci și pe cea a celorlalte trei comunități autonome vizate de primul aspect al celui de al treilea motiv, trebuie arătat că aceste reglementări au fost adoptate în cursul anului 2022, respectiv după expirarea termenului stabilit în avizul motivat. Or, conform jurisprudenței citate la punctul 75 din prezenta hotărâre, schimbările intervenite ulterior expirării termenului stabilit în avizul motivat nu pot fi luate în considerare de Curte pentru a aprecia existența neîndeplinirii obligațiilor avute în vedere.

166 În ceea ce privește Comunitatea Autonomă Castilia-La Mancha, Regatul Spaniei se limitează să susțină că consolidarea măsurilor incluse în programele de acțiune ale acestei comunități autonome ar trebui întreprinse numai în cazul în care s-ar stabili că aceste măsuri nu sunt suficiente pentru a reduce poluarea cu nitrați. Or, pentru motivele care figurează la punctul 159 din prezenta hotărâre, o asemenea argumentație nu poate justifica neîndeplinirea de către un stat membru a obligațiilor care decurg de la articolul 5 alineatul (5) din Directiva 91/676.

167 În ceea ce privește Comunitatea Autonomă Castilia și Leon, astfel cum reiese din cuprinsul punctului 137 din prezenta hotărâre, Regatul Spaniei se limitează să menționeze adoptarea de către această comunitate autonomă, pe de o parte, în cursul anului 2018, a unui decret care stabilește condițiile minime de mediu pentru desfășurarea activităților sau privind instalațiile de creștere a animalelor situate pe teritoriul său și, pe de altă parte, în cursul anului 2022, a unui ordin de aprobare a unui nou program de acțiune care ar prevedea noi măsuri care vizează prevenirea și, dacă este cazul, reducerea poluării apelor cu nitrați proveniți din surse agricole. Or, pe de o parte, astfel cum a arătat Comisia în mod întemeiat, adoptarea unui astfel de decret nu este de natură să exonereze Regatul Spaniei de obligația sa de a asigura reexaminarea programului de acțiune al acestei comunități autonome care îi revenea în temeiul articolului 5 alineatul (5) din Directiva 91/676. Pe de altă parte, în ceea ce privește ordinul adoptat de comunitatea autonomă menționată în cursul anului 2022, este suficient să se amintească faptul că, potrivit jurisprudenței citate la punctul 75 din prezenta hotărâre, schimbările intervenite ulterior expirării termenului stabilit în avizul motivat nu pot fi luate în considerare de Curte în scopul aprecierii prezentei neîndepliniri a obligațiilor.

168 În sfârșit, în ceea ce privește Comunitatea Autonomă Regiunea Murcia, deși este adevărat că, în cererea sa introductivă, Comisia a făcut referire la evenimente care au avut loc în anii 2019 și 2021 și, prin urmare, la fapte care nu erau vizate de etapa administrativă a procedurii, această instituție a explicat, fără a fi contrazisă în această privință de Regatul Spaniei, că a menționat aceste fapte în cererea sa introductivă pentru a ilustra că măsurile care fuseseră adoptate de autoritățile spaniole la data expirării termenului stabilit în avizul motivat nu erau suficiente. În orice caz, trebuie arătat că legea menționată la punctul 139 din prezenta hotărâre, adoptată la

27 iulie 2020, recunoaște în mod explicit că măsurile programului de acțiune existent la acel moment nu erau suficiente pentru a preveni și corecta poluarea cu nitrați în corpul de apă subterană dintr-o anumită regiune a acestei comunități autonome. În plus, Regatul Spaniei nu contestă constatarea Comisiei care figurează în memoriul său în replică, potrivit căreia reieșea în mod expres din noul program de acțiune care era în curs de pregătire la data expirării termenului stabilit în avizul motivat, că mai erau necesare și alte măsuri suplimentare și acțiuni consolidate.

169 Rezultă că primul aspect al celui de al treilea motiv trebuie admis.

170 Având în vedere ceea ce precedă, trebuie constatat că, prin neadoptarea măsurilor suplimentare sau a acțiunilor consolidate necesare în ceea ce privește poluarea cu nitrați în privința Comunităților Autonome Aragon, Castilia-La Mancha, Castilia și León și Regiunea Murcia, Regatul Spaniei nu și-a îndeplinit obligațiile care îi revin în temeiul articolului 5 alineatul (5) din Directiva 91/676.

Cu privire la al doilea aspect, întemeiat pe faptul că Regatul Spaniei nu a adoptat măsurile adecvate pentru remedierea eutrofizării pe întreg teritoriul său

– *Argumentația părților*

171 Prin intermediul celui de al doilea aspect al celui de al treilea motiv, Comisia susține în esență că Regatul Spaniei nu a adoptat măsurile suplimentare sau acțiunile consolidate impuse de articolul 5 alineatul (5) din Directiva 91/676 pentru a remedia eutrofizarea pe întreg teritoriul său, deși datele disponibile stabileau că măsurile prevăzute în programele de acțiune nu erau suficiente pentru reducerea și prevenirea poluării.

172 Din jurisprudența Curții ar reieși că articolul 3 alineatul (1) din Directiva 91/676 coroborat cu punctul A subpunctele 2 și 3 din anexa I la aceasta trebuie interpretat în sensul că apele trebuie considerate afectate de poluare printre altele atunci când lacurile naturale cu apă dulce, celelalte mase de apă dulce, estuarele, apele litorale și apa mării au suferit o eutrofizare. În consecință, într-o asemenea ipoteză, statele membre ar fi obligate să adopte măsurile prevăzute la articolul 5 din directiva menționată, și anume programele de acțiune, și, dacă este necesar, măsurile suplimentare și acțiunile consolidate pentru a încerca să remedieze această formă de poluare.

173 Deși, în răspunsurile lor la avizul motivat, autoritățile spaniole au arătat că starea trofică a apelor s-a îmbunătățit în perioada 2012-2015 în raport cu perioada 2008-2011, Comisia este de părere că o astfel de argumentație nu poate fi admisă. Astfel, deși procentul punctelor de măsurare în care s-a constatat o eutrofizare a scăzut de la 0,32 % la 0,29 %, ușoara ameliorare care ar fi astfel constatată s-ar întemeia pe un eșantion mai redus (429 de puncte de măsurare pentru perioada 2012-2015 față de 476 de puncte de măsurare pentru perioada 2008-2011), astfel încât aceasta nu ar ilustra situația reală. Subestimarea problemei eutrofizării care ar rezulta din datele furnizate de autoritățile spaniole s-ar explica în special prin excluderea râurilor de la examinarea eutrofizării în raportul 2012-2015. Or, această excludere nu ar fi conformă cu Directiva 91/676.

174 Din cauza unei modificări a metodologiei, datele furnizate în raportul 2016-2019 nu ar putea fi utilizate nici pentru a demonstra o îmbunătățire în ceea ce privește eutrofizarea. Astfel, în acest raport, 68 de puncte de măsurare care prezintă o eutrofizare sau un risc de eutrofizare ar fi fost eliminate în raport cu perioada precedentă.

175 Prin urmare, Comisia consideră că datele disponibile și prezentate în cererea sa introductivă confirmă că problema eutrofizării nu s-a îmbunătățit, astfel încât autoritățile spaniole erau obligate să adopte măsuri suplimentare sau acțiuni consolidate în această privință. Or, Regatul Spaniei ar fi omis să își îndeplinească această obligație.

176 În memoriul său în apărare, Regatul Spaniei susține că Comisia nu a dovedit neîndeplinirea obligațiilor care îi este reproșată. Întreaga argumentație a Comisiei s-ar întemeia pe excluderea de către acest stat membru a râurilor de la examinarea efectuată în vederea identificării situațiilor de eutrofizare de pe teritoriul său. Or, această instituție s-ar mulțumi să pretindă că această excludere ar putea avea drept consecință faptul că întinderea fenomenului de eutrofizare pe teritoriul spaniol ar fi subestimată în rapoartele care îi sunt adresate, fără a prezenta datele necesare pentru ca Curtea să poată verifica existența pretinsei neîndepliniri a obligațiilor.

177 Pe de altă parte, din raportul 2016-2019 ar reieși că eutrofizarea apelor interioare ar fi fost evaluată pe baza a 468 de puncte de măsurare, iar 23,3 % dintre acestea din urmă ar fi evidențiat o astfel de formă de poluare. Dacă această constatare s-ar extinde la toate apele supravegheate în Spania, cifra ar fi de 172 de puncte de măsurare în care s-ar fi constatat un fenomen de eutrofizare dintr-un total de 1 024 de puncte de măsurare, și anume 16,8 % din totalul măsurat, ceea ce nu ar permite să se concluzioneze, în pofida importanței acestei probleme, că era necesar să se ia măsuri suplimentare sau acțiuni consolidate în această privință.

178 În orice caz, în conformitate cu punctul B din anexa I la Directiva 91/676, ar trebui să se țină seama, în vederea realizării obiectivelor definite de această directivă, de caracteristicile fizice și de mediu ale apelor și ale terenurilor, precum și de cunoștințele actuale privind comportamentul compușilor azotați în mediu. Or, râurile spaniole ar fi supuse unor importante variații sezoniere, astfel încât nivelul de reînnoire a apelor ar fi ridicat, iar situațiile de eutrofizare nu ar persista în timp.

179 În memoriul său în replică, Comisia arată că datele științifice disponibile recomandă neexcluderea râurilor din analiza stării trofice a maselor de apă din Spania, dat fiind că creșterea algelor și înfloririle cianobacteriene se pot produce în aceste râuri și pot persista acolo pe durata mai multor luni, cel puțin în părțile râurilor în care debitul este cel mai lent.

180 În memoriul său în duplică, Regatul Spaniei susține că, în memoriul ei în replică, Comisia a recunoscut că nu se va produce o eutrofizare în toate râurile. Or, tocmai aceasta ar fi susținut în mod argumentat Regatul Spaniei în memoriul său în apărare.

– *Aprecierea Curții*

181 Curtea a statuat deja că din coroborarea articolului 3 alineatul (1) și a punctului A subpunctele 2 și 3 din anexa I la Directiva 91/676 rezultă că apele trebuie considerate ca fiind afectate de poluare nu numai atunci când apele subterane au un conținut de nitrați de peste 50 mg/l, ci mai ales atunci când lacurile naturale cu apă dulce, celelalte mase de apă dulce, estuarele, apele litorale și apa mării au suferit o eutrofizare (Hotărârea din 21 iunie 2018, Comisia/Germania, C-543/16, EU:C:2018:481, punctul 60). În consecință, în caz de eutrofizare, statele membre sunt ținute să adopte măsurile prevăzute la articolul 5 din directiva menționată, și anume programele de acțiune, și, dacă este necesar, măsurile suplimentare și acțiunile consolidate pentru a remedia o asemenea situație.

182 Cu toate acestea, trebuie amintit că, potrivit jurisprudenței citate la punctul 153 din prezenta hotărâre, Comisia trebuie să demonstreze, pentru a stabili că măsurile obligatorii prevăzute la articolul 5 alineatul (4) din Directiva 91/676 nu sunt suficiente pentru a atinge obiectivele definite la articolul 1 din această directivă, că, în comparație cu perioada precedentă, calitatea apelor într-o anumită perioadă nu s-a îmbunătățit. Dat fiind că, prin intermediul celui de al doilea aspect al celui de al treilea motiv, Comisia reproșează Regatului Spaniei că nu a adoptat măsurile impuse la articolul 5 alineatul (5) din această directivă pentru a remedia situațiile de eutrofizare prezente pe întreg teritoriul său, revine acestei instituții sarcina de a demonstra că, în ceea ce privește eutrofizarea, calitatea apelor nu s-a îmbunătățit de la o perioadă la alta.

183 Or, în speță, Comisia nu a dovedit o asemenea lipsă a îmbunătățirii. Astfel, pe de o parte, această instituție recunoaște că, potrivit raportului 2012-2015, a fost constatată o ușoară ameliorare în raport cu perioada 2008-2011, procentul punctelor de măsurare în care s-a constatat o eutrofizare trecând de la 0,32 % la 0,29 %. Pe de altă parte, Comisia nu a demonstrat că situația nu s-a îmbunătățit, în ceea ce privește eutrofizarea, în perioada 2016-2019 în raport cu perioada 2012-2015, întrucât această instituție nu a evidențiat nicio informație concretă în această privință.

184 Este adevărat că Comisia arată, fără a fi contrazisă de Regatul Spaniei, că datele cuprinse în raportul 2012-2015 se întemeiază pe un eșantion de corp de apă mai mic decât cel luat în considerare în raportul comunicat Comisiei de autoritățile spaniole, conform articolului 10 din Directiva 91/676, și care cuprinde informațiile vizate în anexa V la această directivă cu privire la perioada 2008-2011, râurile fiind excluse din metodologia vizând identificarea situațiilor de eutrofizare. În plus, Comisia susține, fără a fi contrazisă de Regatul Spaniei, că în raportul 2016-2019 au fost eliminate 68 de puncte de măsurare în care o eutrofizare sau un risc de eutrofizare fuseseră constatate în perioada precedentă.

185 În această privință, este necesar să se considere că faptul că un stat membru nu ia în considerare râurile pentru a identifica situațiile de eutrofizare prezente pe teritoriul său poate constitui o încălcare a articolului 3 alineatul (1) din Directiva 91/676 coroborat cu punctul A subpunctul 3 din anexa I la aceasta, din care rezultă că apele trebuie considerate afectate de poluare atunci când „lacurile naturale cu apă dulce, celelalte mase de apă dulce, estuarele, apele litorale și apa mării” au suferit o eutrofizare. Astfel, râurile trebuie considerate „celelalte mase de apă dulce”, în sensul acestei dispoziții. În plus, în ceea ce privește eliminarea punctelor de măsurare în care s-a constatat o eutrofizare sau un risc de eutrofizare în perioada precedentă, trebuie amintit că statele membre sunt obligate să procedeze corect și complet la monitorizarea și la reexaminarea apelor, în special în conformitate cu articolul 6 alineatul (1) literele (a)-(c) din această directivă. În plus, în temeiul articolului 5 alineatul (6) din directiva menționată, statele membre elaborează și pun în aplicare programe de supraveghere adecvate pentru a evalua eficacitatea programelor de acțiune pe care le-au elaborat.

186 Cu toate acestea, trebuie constatat că, în speță, Comisia nu reproșează Regatului Spaniei o omisiune a îndeplinirii obligațiilor sale în temeiul articolului 3 alineatul (1) din Directiva 91/676 coroborat cu punctul A subpunctul 3 din anexa I la aceasta. Această instituție nu se întemeiază în cadrul acestui motiv pe articolul 5 alineatul (6) din această directivă, nici pe articolul 10 din aceasta, coroborat cu punctul 3 din anexa V la aceasta, care prevede că statele membre informează Comisia în special despre rezultatele supravegherii efectuate în conformitate cu articolul 6 din Directiva 91/676.

187 Prin urmare, al doilea aspect al celui de al treilea motiv trebuie respins ca neîntemeiat.

188 Din ansamblul motivelor care precedă rezultă că:

– prin faptul că nu a desemnat ca zone vulnerabile în Comunitatea Autonomă a Insulelor Baleare, în Comunitatea Madrid și în Comunitatea Valencia zonele de captare corespunzătoare fiecăruia dintre următoarele puncte de măsurare poluate:

– Comunitatea Autonomă a Insulelor Baleare: 1801M1T 1, ES 53M0137, ES 53M1123 și ES 53M1205;

– Comunitatea Madrid: TA 53306008 și

– Comunitatea Valencia: JU210, JU209 și JU202;

– prin faptul că nu a prevăzut toate măsurile obligatorii necesare în programele de acțiune ale Comunităților Autonome Aragon, Castilia-La Mancha, Castilia și León și Extremadura, precum și ale Comunității Madrid și

– prin faptul că nu a luat măsurile suplimentare sau acțiunile consolidate necesare în ceea ce privește poluarea cu nitrați în cazul Comunităților Autonome Aragon, Castilia-La Mancha, Castilia și León și Regiunea Murcia,

Regatul Spaniei nu și-a îndeplinit obligațiile care îi revin în temeiul articolului 3 alineatul (4) din Directiva 91/676, al articolului 5 alineatul (4) din această directivă coroborat cu anexele II și III la aceasta și al articolului 5 alineatul (5) din directiva menționată.

Cu privire la cheltuielile de judecată

189 Potrivit articolului 138 alineatul (1) din Regulamentul de procedură al Curții, partea care cade în pretenții este obligată, la cerere, la plata cheltuielilor de judecată.

190 În temeiul articolului 138 alineatul (3) din Regulamentul de procedură, în cazul în care părțile cad fiecare în pretenții cu privire la unul sau mai multe capete de cerere, fiecare parte suportă propriile cheltuieli de judecată.

191 În speță, întrucât Comisia și Regatul Spaniei au căzut fiecare în pretenții cu privire la anumite motive, acestea suportă propriile cheltuieli de judecată.

Pentru aceste motive, Curtea (Camera a șasea) declară și hotărăște:

1) Prin faptul că nu a desemnat ca zone vulnerabile în Comunidad Autónoma de las Islas Baleares (Comunitatea Autonomă a Insulelor Baleare, Spania), în Comunidad de Madrid (Comunitatea Madrid, Spania) și în Comunidad Valenciana (Comunitatea Valencia, Spania) zonele de captare a apei prin scurgere (ape de suprafață) sau prin infiltrare (ape subterane) corespunzătoare fiecăruia dintre următoarele puncte de măsurare poluate:

– Comunitatea Autonomă Insulele Baleare: 1801M1T 1, ES 53M0137, ES 53M1123 și ES 53M1205;

– **Comunitatea Madrid: TA 53306008 și**

– **Comunitatea Valencia: JU210, JU209 și JU202;**

– **prin faptul că nu a prevăzut toate măsurile obligatorii necesare în programele de acțiune ale Comunidad Autónoma de Aragón (Comunitatea Autonomă Aragon, Spania), ale Comunidad Autónoma de Castilla-La Mancha (Comunitatea Autonomă Castilia-La Mancha, Spania), ale Comunidad de Castilla y León (Comunitatea Castilia și León, Spania), ale Comunidad Autónoma de Extremadura (Comunitatea Autonomă Extremadura, Spania), precum și ale Comunității Madrid și**

– **prin faptul că nu a luat măsurile suplimentare sau acțiunile consolidate necesare în ceea ce privește poluarea cu nitrați în cazul Comunităților Autonome Aragon, Castilia-La Mancha, Castilia și León și al Comunidad Autónoma de la Región de Murcia (Comunitatea Autonomă Regiunea Murcia, Spania),**

Regatul Spaniei nu și-a îndeplinit obligațiile care îi revin în temeiul articolului 3 alineatul (4) din Directiva 91/676/CEE a Consiliului din 12 decembrie 1991 privind protecția apelor împotriva poluării cu nitrați proveniți din surse agricole, astfel cum a fost modificată prin Regulamentul (CE) nr. 1137/2008 al Parlamentului European și al Consiliului din 22 octombrie 2008, al articolului 5 alineatul (4) din această directivă, coroborat cu anexele II și III la aceasta și al articolului 5 alineatul (5) din această directivă, astfel cum a fost modificată.

2) **Respinge în rest acțiunea.**

3) **Comisia Europeană și Regatul Spaniei suportă fiecare propriile cheltuieli de judecată.**

Semnături